

NAXÇIVAN MR ALİ MƏHKƏMƏSİNİN BÜLLETENİ 2009(2)

MÜNDƏRİCAT

**Buraxılış üçün
məsul şəxs:**

R.R.Süleymanov

Bülletenin strukturu yenilənir

Yeni sənədlər, normativ aktlar

Redaksiya heyəti :

*Ə.K.Allahverdiyev
İ.M.Mirzəyev
H.Q.Nəsibov*

«Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı

«Dövlət qulluğu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Məsul katib :

M.D.Allahverdiyev

«Dövlət qulluğu haqqında» Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 30 sentyabr tarixli 885-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

**Redaksiyanın
ünvanı :**

*Naxçıvan şəhəri,
Atatürk küçəsi, 19.
Tel.: 45-01-55
Faks:44-70-82*

Prokurorluq haqqında, Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında və Əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Prokurorluq haqqında, Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında və Əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 20 oktyabr tarixli 895-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

«Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası Haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununa dəyişiklik edilməsi barədə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanunu

Hüquq təcrübəsi

Mülki işlər üzrə kollegiyasından

2009-cu ilin birinci yarısının yekunları üzrə statistik məlumatların təhlili

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin Mülki işlər üzrə kollegiyasının qətnamələrindən

Cinayət və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiyadan

2009-cu ilin birinci yarısının yekunları üzrə statistik məlumatların təhlili

Hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyadan

Kollegiyanın 2009-cu ilin birinci yarısı üzrə fəaliyyətinin nəticələri haqqında statistik məlumatlar

İnsan hüquq və azadlıqları Konstitusiyə Məhkəməsinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsində

Verilmə ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar tutulmuş təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsinin bəzi problemləri haqqında

Nəzəriyyə və hüquqtətbiqetmə problemləri

Azərbaycan Respublikası Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 65.5-ci maddəsi haqqında mülahizələr

Hakimlərin milli və beynəlxalq qurumlarında

«Ədalət mühakiməsinin büllur tərəzisi» mükafatı uğrunda cinayət mühakiməsi sahəsində ilk beynəlxalq müsabiqənin nəticələri haqqında

Azad tribuna

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası normativ hüquqi akt və tarixi sənəd kimi

Ali Məhkəmənin mətbuat xidmətindən

2009-cu ilin iyun-noyabr aylarında keçirilən tədbirlərin xülasəsi

Bülletenin strukturu yenilənir

Bundan təqribən 4 ilə yaxın müddət əvvəl 2006-cı ilin may ayında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Bülletenin ilk nömrəsini buraxarkən nəşrimizin məqsədləri və strukturu ilə oxucularımızı tanış etmiş, onun yeniliklər üçün açıq olduğunu, təcrübəmiz artdıqca Bülletenin strukturunda da müəyyən dəyişiklərin olacağını bildirmişdik. Ötən dövr ərzində topladığımız təcrübə, oxucularımızla əməkdaşlıq sayəsində meydana gələn fikirlər belə dəyişikliklərin həyata keçirilməsini aktuallaşdırmış və artıq bu nömrədən başlayaraq biz həmin yeniliklərin tətbiq edilməsinə qərar vermişik. Bülletenin quruluşunun müəyyən qədər dəyişməsinə nəzərdə tutan həmin yeniliklər aşağıdakılardan ibarətdir.

İlk növbədə redaksiya heyəti Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının və onlar haqqında analitik yazıların ayrıca sərəlvhədə verilməsini və bu sərəlvhənin «İnsan hüquqları və məhkəmə təcrübəsi» adlandırılmasını zəruri saydı. Bu vaxta qədər həmin mövzuda olan materiallar «Hüquq təcrübəsi» sərəlvhəsində yer alan alt bölmədə verilirdi. «Hüquq təcrübəsi» sərəlvhəsində göstərilən materiallardan savayı həm də Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin kollegiyalarının fəaliyyətini əks etdirən statistik məlumatlar və kollegiyaların qərarları da nəşr olunurdu. Biz bu materialların eyni bölmədə birləşdirilməsini məqsədəuyğun saymadıq və bu iki sahənin xüsusiyyətlərini, eləcə də insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi məsələlərinə ölkədə və muxtar respublikada verilən önəmi nəzərə alaraq, Avropa Məhkəməsinin presedentləri və Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları haqqında materialların ayrıca olaraq «İnsan hüquqları və məhkəmə təcrübəsi» sərəlvhəsində verilməsini, «Hüquq təcrübəsi» sərəlvhəsinin isə orada yerləşdirilən materialların mahiyyətinə uyğun olaraq «Məhkəmə fəaliyyəti» adlandırılmasını daha məqbul hesab elədik.

Üçüncü yeniliyimiz «Hüquq nəzəriyyəsi» sərəlvhəsinin adının «Nəzəriyyə və hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin problemləri» adı ilə əvəzlənməsidir. Bu dəyişiklik ondan irəli gəlir ki, redaksiya heyətinə təqdim olunan yazılarda nəzəri problemlərdən daha çox hüququn tətbiqi problemlərinə toxunulurdu. Bülletenin strukturunda belə məqalələr üçün ayrıca bölmə olmadığından, indiyədək biz həmin materialları «Hüquq nəzəriyyəsi» sərəlvhəsində yerləşdirmək məcburiyyətində qalırdıq. Hesab edirik ki, sərəlvhəyə verilən yeni başlıq burada dərc olunan materialların mövzusu ilə daha yaxşı uyğunlaşacaq və həmin bölmədə həm nəzəri, həm də təcrübi problemlərlə bağlı məqalələrin yerləşdirilməsinə imkan verəcəkdir.

Etdiyimiz növbəti yenilik «Hakimlərin özünüidarə orqanlarından» sərəlvhəsinin yalnız adının dəyişməsinə deyil, həm də əhatə sferasının da genişləndirilməsini nəzərdə tutur. İndiyə qədər bu sərəlvhədə biz yalnız Azərbaycan Respublikasında təşkil olunmuş hakimlərin özünüidarəetmə qurumlarında - Məhkəmə-Hüquq Şurasında, Hakimlərin Seçki Komitəsində, hakimlərin assosiasiyalarında görülən işlərdən, qəbul edilən qərarlardan məlumat verir, sırf bu sfera ilə bağlı analitik yazıları dərc edirdik. Lakin məsələ ondadır ki, hakimlərin qurumları yalnız ölkəmizdə deyil, beynəlxalq səviyyədə də mövcuddur və onlar çox geniş, maraqlı və səmərəli fəaliyyət göstərirlər. «Avropada Mülki Ədalət Mühakiməsi Günü»nün təsis edilməsini və onunla bağlı hər il təşkil olunan tədbirləri, «Ədalət Mühakiməsinin Büllur Tərəzisi» uğrunda mülki və cinayət mühakiməsi sferasında 2005-ci ildən bəri keçirilən Avropa müsabiqələrini qeyd etmək kifayətdir ki, beynəlxalq səviyyədə hakimləri, hüquqşünasları birləşdirən qurumların fəaliyyətinin nə qədər zəngin və diqqətəlayiq olduğunu aydın görəsən. Biz əvvəllər də hakimlər, hüquqşünaslar üçün yaradılmış beynəlxalq qurumların fəaliyyəti ilə bağlı materialları dərc edirdik. Lakin Bülletenin strukturunda müvafiq bölmə olmadığından, belə materialalar bir qayda olaraq «Mətbuat xidmətindən» sərəlvhəsində verilirdi ki, bu da həmin bölmənin təyinatı ilə bir o qədər də uzlaşmırdı. Bu nömrədən başlayaraq Bülletenin həmin sərəlvhəsi «Hakimlərin milli və beynəlxalq qurumlarında»

adlandırılacaq və beləliklə hakimlərin həm ölkədaxili, həm də beynəlxalq strukturlarının fəaliyyətini əks etdirməyə imkan verəcəkdir.

Daha bir dəyişiklik Bülletenin «Azad tribuna» sərəlvhəsi ilə bağlıdır. Tətbiq etdiyimiz yenilik sərəlvhənin adının dəyişdirilməsində ifadə olunmadığından, zahirən nəzərə çarpmasa da, onun təyinatının müəyyən qədər genişləndirilməsini nəzərdə tutur. Bülletenin ilk buraxılışında onun təyinatı ilə oxucularımızı tanış edərkən qeyd etmişdik ki, çatmaq istədiyimiz məqsədlərdən biri də hüquq sferasına aidiyyəti olan qurumlarla, o cümlədən Naxçıvan Dövlət Universitətinin hüquq fakultəsi, bu fakultənin müəllim və tələbələri ilə əməkdaşlıq qurmaq, onları Bülletenin fəaliyyətinə cəlb etməkdir. «Azad tribuna» sərəlvhəsi də məhz onların, yəni Ali Məhkəmədə işləməyən, lakin hüquq sferasına bağlı olub, hüquq elminə maraq göstərən şəxslərin analitik yazılarının, maraqlı təkliflərinin dərc olunması üçün nəzərdə tutulmuşdu. Artıq Bülletenin hazırkı nömrəsindən başlayaraq, «Azad tribuna» sərəlvhəsində yalnız belə materialların deyil, həm də ölkənin, Naxçıvan Muxtar Respublikasının həyatında baş verən mühüm ictimai hadisələrlə bağlı hakimlərin yazılarının da dərc olunmasını məqsədəuyğun hesab etmişik. Hakimlik fəaliyyəti məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsi zərurətindən törəyən müəyyən xüsusiyyətlərə malik olsa da, hakimlərin cəmiyyətdən tamamilə təcrid olunması, bütün ictimai-siyasi tədbirlərdən kənar qalması anlamına gəlmir. Cəmiyyətin üzvlərindən biri kimi hakimin də mühüm ictimai hadisələrə maraq göstərməsi tamamilə təbii haldır. Hakimlik fəaliyyətinə həsr olunan beynəlxalq aktlar da ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi üzrə fəaliyyətə xələl gətirməmək şərti ilə hakimlərin ictimai fəaliyyət göstərməsini istisna eləmir. Məsələn, Bülletenin hazırkı nömrəsində «Azad tribuna» sərəlvhəsində yerləşdirdiyimiz Ali Məhkəmənin hakiminin məqaləsi az müddət əvvəl - 12 noyabr 2009-cu ildə qeyd olunan Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 14-cü ildönümünə həsr olunmuşdur. Bu mühüm ictimai hadisəyə hakimin maraq göstərməsi, bir vətəndaş, hüquqşünas kimi Əsas Qanunun ölkənin ictimai-siyasi həyatında oynadığı rol barədə fikirləri ilə bölüşmək istəməsi təbii qarşılanmalıdır.

Ümid edirik ki, yuxarıda təsvir etdiyimiz yeniliklər oxucularımızı qane edəcək və Bülletenin strukturunun onun ilk nömrəsində bəyan etdiyimiz məqsədlərə daha yaxşı uyğunlaşdırılmasını təmin edəcəkdir.

Redaksiya heyəti

"Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında"
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ REFERENDUM AKTI

1. 12-ci maddənin I hissəsinə «azadlıqlarının» sözündən sonra «, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin» sözləri əlavə edilsin.

2. 15-ci maddənin II hissəsinə «əsasında» sözündən sonra «sosial yönümlü» sözləri əlavə edilsin.

3. 17-ci maddə «Ailə, uşaqlar və dövlət» adlandırılınsın, maddəyə aşağıdakı məzmununda III, IV, V və VI hissələr əlavə edilsin:

«III. Valideynləri və ya qəyyumları olmayan, valideyn qayğısından məhrum olan uşaqlar dövlətin himayəsindədirlər.

IV. Uşaqları onların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyətinə təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb etmək qadağandır.

V. 15 yaşına çatmamış uşaqlar işə götürülə bilməzlər.

VI. Uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsində dövlət nəzarət edir.».

4. 18-ci maddənin II hissəsində «dinlərin» sözündən sonra «(dini cərəyanların)» sözləri əlavə edilsin.

5. 19-cu maddənin II hissəsində «Milli» sözü «Mərkəzi» sözü ilə əvəz edilsin.

6. 25-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda IV və V hissələr əlavə edilsin:

«IV. Heç kəsə bu maddənin III hissəsində göstərilən əsaslara görə zərər vurula bilməz, güzəştlər və ya imtiyazlar verilə bilməz, yaxud güzəştlərin və ya imtiyazların verilməsindən imtina oluna bilməz.

V. Hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir.».

7. 29-cu maddənin IV hissəsindən «və ya ictimai ehtiyaclar» sözləri çıxarılsın.

8. 32-ci maddədə:

II hissənin ikinci cümləsində «şəxsi həyata» sözləri «şəxsi və ailə həyatına» sözləri ilə əvəz edilsin və həmin hissəyə aşağıdakı məzmununda cümlə əlavə edilsin:

«Hər kəsin şəxsi və ailə həyatına qanunsuz müdaxilədən müdafiə hüququ vardır.»;

III hissəyə aşağıdakı məzmununda cümlə əlavə edilsin:

«Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, heç kəs onun xəbəri olmadan və ya etirazına baxmadan izlənilə bilməz, video və foto çəkilişinə, səs yazısına və digər bu cür hərəkətlərə məruz qoyula bilməz.»;

aşağıdakı məzmununda V hissə əlavə edilsin:

«V. Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, hər kəs onun haqqında toplanmış məlumatlarla tanış ola bilər. Hər kəsin onun barəsində toplanmış və həqiqətə uyğun olmayan,

tam olmayan, habelə qanunun tələbləri pozulmaqla əldə edilmiş məlumatların düzəldilməsini və ya çıxarılmasını (ləğv edilməsini) tələb etmək hüququ vardır.».

9. 39-cu maddəyə aşağıdakı məzmununda III və IV hissələr əlavə edilsin:

«III. Heç kəs ətraf mühitə, təbii ehtiyatlara qanunla müəyyən edilmiş hədlərdən artıq təhlükə törədə və ya zərər vura bilməz.

IV. Dövlət ekoloji tarazlığın saxlanılmasına, yabani bitkilərin və vəhşi heyvanların qanunla müəyyən edilmiş növlərinin qorunmasına təminat verir.».

10. 48-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda V hissə əlavə edilsin:

«V. Heç kəs öz dini etiqadını və əqidəsini ifadə etməyə (nümayiş etdirməyə), dini mərasimləri yerinə yetirməyə və ya dini mərasimlərdə iştirak etməyə məcbur edilə bilməz.».

11. 50-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda III hissə əlavə edilsin:

«III. Hər kəsin kütləvi informasiya vasitələrində dərc edilən və onun hüquqlarını pozan və ya mənafeələrinə xələl gətirən məlumatı təkzib etmək və ya ona cavab vermək hüququna təminat verilir.».

12. 67-ci maddədə:

maddənin adında «ittiham edilənlərin» sözləri «təqsirləndirilən şəxslərin» sözləri ilə, maddənin mətnində «ittiham etdiyi» sözləri «təqsirləndirdiyi» sözü ilə əvəz edilsin; maddənin mövcud mətni I hissə hesab edilsin, maddəyə aşağıdakı məzmununda II hissə əlavə edilsin:

«II. Cinayət törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs məhkum edilməzdən əvvəl dinlənilməlidir.».

13. 71-ci maddədə:

II hissəyə aşağıdakı məzmununda cümlə əlavə edilsin:

«Hər kəsin hüquq və azadlıqları bu Konstitusiyada və qanunlarda müəyyən edilmiş əsaslarla, habelə digərlərinin hüquq və azadlıqları ilə məhdudlaşır.».

aşağıdakı məzmununda IX və X hissələr əlavə edilsin:

«IX. Hər kəs qanunla qadağan olunmayan hərəkətləri edə bilər və heç kəs qanunla nəzərdə tutulmayan hərəkətləri etməyə məcbur edilə bilməz.

X. Dövlət orqanları yalnız bu Konstitusiya əsasında, qanunla müəyyən edilmiş qaydada və hüdudlarda fəaliyyət göstərə bilərlər.».

14. 72-ci maddənin I hissəsinə aşağıdakı məzmununda cümlə əlavə edilsin:

«Hər kəsin üzərinə vəzifələr yalnız bu Konstitusiya ilə və ya qanunla qoyula bilər.».

15. 75-ci maddənin mövcud mətni I hissə hesab edilsin, maddəyə aşağıdakı məzmununda II hissə əlavə edilsin:

«II. Dövlət rəmzlərinə hörmətsizliyin nümayiş etdirilməsi qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur.».

16. 84-cü maddənin I hissəsinə aşağıdakı məzmununda cümlə əlavə edilsin:

«Müharibə şəraitində hərbi əməliyyatların aparılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilərin keçirilməsini mümkün etmədikdə, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin çağırışının səlahiyyət müddəti hərbi əməliyyatların sonunadək uzadılır. Bu barədə qərar seçkilərin (referendumun) keçirilməsini təmin edən dövlət orqanının müraciətinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilir.».

17. 88-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda IV hissə əlavə edilsin:

«IV. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sessiyalarının iclasları açıq keçirilir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 83 deputatının tələbi ilə və ya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təklifi ilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sessiyasının qapalı iclası keçirilə bilər.».

18. 92-ci maddədə «daimi və başqa» sözləri «komitələr və» sözləri ilə əvəz edilsin.

19. 95-ci maddədə:

I hissənin 4-cü bəndinə «dövlətlərarası» sözündən sonra «və Azərbaycan Respublikasının qanunlarından fərqli qaydalar nəzərdə tutan hökumətlərarası» sözləri əlavə edilsin;
15-ci bənddə «Milli» sözü «Mərkəzi» sözü ilə əvəz edilsin;
aşağıdakı məzmununda 20-ci bənd əlavə edilsin:
«20) bələdiyyələrin hesabatlarının dinlənməsi.».

20. 96-cı maddədə:

I hissəyə «Ali Məhkəməsinə» sözlərindən sonra «Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşına,» sözləri, II və IV hissələrinə «Ali Məhkəməsinin» sözlərindən sonra «Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşının,» sözləri əlavə edilsin;

III hissədə «orqanın» sözü «subyektin» sözü ilə əvəz edilsin;
aşağıdakı məzmununda VI və VII hissələr əlavə edilsin:

«VI. Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşının qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan istifadə etməsi qaydası qanunla müəyyən edilir.

VII. Qanun və qərar layihələri əsaslandırılmalı və onların qəbul edilməsinin məqsədləri göstərilməlidir.».

21. 101-ci maddənin V hissəsi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

«V. Müharibə şəraitində hərbi əməliyyatların aparılması Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin keçirilməsini mümkün etmədikdə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyət müddəti hərbi əməliyyatların sonunadək uzadılır. Bu barədə qərar seçkilərin (referendumun) keçirilməsini təmin edən dövlət orqanının müraciətinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilir.».

22. 108-ci maddənin mövcud mətni I hissə hesab edilsin, maddəyə aşağıdakı məzmununda II hissə əlavə edilsin:

«II. Əvvəllər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmiş şəxsin təminatı qaydaları Konstitusiyaya qanunu ilə müəyyən edilir.».

23. 109-cu maddənin I hissəsində:

10-cu bənddə «Milli» sözü «Mərkəzi» sözü ilə əvəz edilsin, bəndə aşağıdakı sözlər əlavə edilsin:

«Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı İdarə Heyətinin üzvləri sırasından Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının sədrini təyin edir;»;

13-cü bənddə «İcra Aparatını» sözləri «Administrasiyasını» sözü ilə əvəz edilsin;

17-ci bənddə «dövlətlərarası beynəlxalq» sözləri «dövlətlərarası və Azərbaycan Respublikasının qanunlarından fərqli qaydalar nəzərdə tutan hökumətlərarası» sözləri ilə əvəz edilsin.

24. 125-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda VII hissə əlavə edilsin:

«VII. Məhkəmə icraatı həqiqətin müəyyən edilməsini təmin etməlidir.».

25. 129-cu maddənin mövcud mətni I hissə hesab edilsin, maddəyə aşağıdakı məzmununda II və III hissələr əlavə edilsin:

«II. Məhkəmə qərarının icra olunmaması qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur.
III. Məhkəmə qərarı qanuna və sübutlara əsaslanmalıdır.».

26. 130-cu maddənin IX hissəsinə aşağıdakı məzmununda cümlə əlavə edilsin:

«Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları dərc edilməlidir.».

27. 131-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda III hissə əlavə edilsin:

«III. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qərarları dərc edilməlidir.».

28. 146-cı maddənin mövcud mətni V hissə hesab edilsin, maddəyə aşağıdakı məzmununda I, II, III və IV hissələr əlavə edilsin:

I. Bələdiyyələr öz səlahiyyətlərini həyata keçirməkdə müstəqildirlər, bu isə bələdiyyə ərazisində yaşayan vətəndaşlar qarşısında onların məsuliyyətini istisna etmir. Bələdiyyə üzvlərinin seçilməsi, səlahiyyətlərinin dayandırılması və ya səlahiyyətlərinə xitam verilməsi, bələdiyyələrin vaxtından əvvəl buraxılması halları və qaydası qanunla müəyyən edilir.

II. Bələdiyyələrin öz səlahiyyətlərini müstəqil həyata keçirməsi Azərbaycan dövlətinin suverenliyinə xələl gətirə bilməz.

III. Dövlət bələdiyyələrin fəaliyyətinə nəzarət edir.

IV. Qanunla müəyyən edilmiş hallarda və qaydada bələdiyyələr öz fəaliyyətləri barəsində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə hesabat təqdim edirlər.».

29. 149-cu maddəyə aşağıdakı məzmununda VIII hissə əlavə edilsin:

«VIII. Normativ hüquqi aktlar dərc edilməlidir. Heç kəs dərc edilməmiş normativ hüquqi aktın icrasına (ona riayət olunmasına) məcbur edilə bilməz və belə aktın icra olunmamasına (ona riayət

olunmamasına) görə məsuliyyətə cəlb edilə bilməz. Normativ hüquqi aktların dərc edilməsi qaydası Konstitusiyaya qanunu ilə müəyyən edilir.».

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001-ci il, № 1, maddə 1, № 3, maddə 131; 2002-ci il, № 12, maddə 693; 2003-cü il, № 1, maddə 16; 2004-cü il, № 1, maddə 10, № 4, maddə 199, № 5, maddə 321, № 8, maddə 597, № 11, maddə 884; 2005-ci il, № 6, maddələr 463, 475, № 10, maddə 874; 2006-cı il, № 5, maddə 386, № 6, maddə 479, № 8, maddə 657, № 11, maddə 927, № 12, maddələr 1005, 1014; 2007-ci il, № 2, maddə 83, № 5, maddə 434, № 7, maddə 711, № 10, maddə 934, № 11, maddələr 1049, 1074, 1078, № 12, maddələr 1213, 1219; 2008-ci il, № 3, maddə 153, № 5, maddələr 326, 341, № 6, maddələr 471, 481, № 10, maddə 881; 2009-cu il, № 2, maddə 54; № 5, maddə 311; Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 26 may tarixli 820-IIIQD nömrəli Qanunu) aşağıdakı əlavələr və dəyişikliklər edilsin:

1. 8-ci maddə üzrə:
 - 1.1. 8.1.1-ci maddədə Məhkəmə-Hüquq Şurasının Aparatı sözlərindən əvvəl Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi, sözləri əlavə edilsin;
 - 1.2. 8.1.2-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:
 - 1.3. 8.1.2. əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və ya Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya qanunları ilə müəyyən edilən dövlət orqanları - müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) Aparatı (2-ci kateqoriya dövlət orqanları);;
 - 1.3. 8.1.3-cü maddədən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi sözləri çıxarılsın;
 - 1.4. 8.1.4-cü maddədən Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) Aparatı sözləri çıxarılsın.
2. 17.3-cü maddə üzrə:
 - 2.1. birinci hissə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

İnzibati vəzifələrin birinci təsnifatı istisna olmaqla, ikinci-üçüncü təsnifat inzibati vəzifələri tutan dövlət qulluqçusunun həmin təsnifat üzrə ixtisas dərəcəsi alması üçün dövlət qulluğunda azı 10 il qulluq stajı, həmin təsnifatlara daxil olan vəzifələrdə azı 3 il qulluq stajı olmalıdır.;

- 2.2. beşinci hissədə birinci və ikinci hissələrində sözləri ikinci hissəsində sözləri ilə əvəz edilsin.
3. 28-ci maddə üzrə:
 - 3.1. 28.4-cü maddədən vahid sözü çıxarılsın;
 - 3.2. 28.5-ci maddənin ikinci cümləsi çıxarılsın;
 - 3.3. 28.6-cı maddə üzrə:
 - 3.3.1. birinci cümlədə namizədlər sözündən sonra vakant vəzifəyə təyin edilmək üçün sözləri əlavə edilsin;
 - 3.3.2. ikinci cümlədə qəbul edir və vakant vəzifəyə təyin edir sözləri qəbul etməli və vakant vəzifəyə təyin etməlidir sözləri ilə əvəz edilsin;
 - 3.3.3. üçüncü-səkkizinci cümlələr müvafiq olaraq dördüncü-doqquzuncu cümlələr hesab edilsin və aşağıdakı məzmununda üçüncü cümlə əlavə edilsin:

Dövlət orqanının rəhbəri namizədlərin təqdim olunduğu gündən 10 iş günü müddətində qəbul etdiyi müvafiq qərar barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına məlumat verməlidir..

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 30 sentyabr 2009-cu il.

**Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 30 sentyabr tarixli 885-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı**

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 30 sentyabr tarixli 885-IIIQD nömrəli Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:
 - 1.1. qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 30 sentyabr tarixli 885-IIIQD nömrəli Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;
 - 1.2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;
 - 1.3. öz səlahiyyətləri daxilində həmin Qanundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.
2. Müəyyən edilsin ki:
 - 2.1. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1.2-ci maddəsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı dedikdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti nəzərdə tutulur;
 - 2.2. həmin Qanunun 28.6-cı maddəsinin üçüncü cümləsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı dedikdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə Komissiya nəzərdə tutulur.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 30 oktyabr 2009-cu il.

Prokurorluq haqqında, Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında və Əmək pensiyaları haqqında
Azərbaycan Respublikasının Qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə
Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

I. Prokurorluq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-cu il, №12, maddə 688; 2000-ci il, №7, maddə 494; 2002-ci il, №8, maddə 464; 2004-cü il, №1, maddə 10, №2, maddə 57, №3, maddə 133, №4, maddə 202; 2005-ci il, №10, maddələr 874, 876, 902; 2006-cı il, №11, maddə 927; 2007-ci il, №1, maddə 1, №2, maddə 82; 2009-cu il, №6, maddə 399) aşağıdakı dəyişikliklər və əlavələr edilsin:

1. 1-ci maddənin ikinci abzasında şöbələrin böyük prokurorları, prokurorları və prokuror-kriminalistlər sözləri şöbələrin böyük prokuror-metodistləri, böyük prokurorları, böyük prokuror-kriminalistləri, prokurorları və prokuror-kriminalistləri sözləri ilə əvəz edilsin;

2. 10-cu maddənin üçüncü hissəsinin iyirmi birinci-iyirmi dördüncü abzasları müvafiq olaraq iyirmi ikinci-iyirmi beşinci abzaslar hesab olunsun, aşağıdakı məzmununda iyirmi birinci abzas əlavə edilsin: prokurorluq orqanlarının fəaliyyəti ilə əlaqədar xatirə medal və nişanları təsis edir;;

3. 14-1-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda 7-ci-9-cu hissələr əlavə edilsin:

Bu Qanunun 12-ci maddəsinin ikinci hissəsində nəzərdə tutulmuş səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində yerləşən birləşmələrində həmçinin Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi Prokurorluğu və müvafiq olaraq Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi prokuroru həyata keçirir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Prokurorluğunun əməkdaşlarına ilk hərbi rütbələr hərbi qulluqçular üçün müəyyən edilmiş qaydada Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi prokurorunun təqdimatı əsasında, ədliyyə polkovnik-leytenantı və ədliyyə polkovniki rütbələri isə Baş prokurorla razılaşdırılmaqla, Azərbaycan Respublikasının Hərbi prokuroru tərəfindən verilir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Prokurorluğunun əməkdaşlarına ilk hərbi rütbələr verildikdən sonra növbəti hərbi rütbələr (ədliyyə polkovnik-leytenantı, ədliyyə polkovniki rütbələri və ali hərbi rütbələr istisna olmaqla) Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi prokuroru tərəfindən verilir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Prokurorluğunda bu Qanunun 1-ci maddəsində nəzərdə tutulmayan vəzifələrdə qulluq edən şəxslərin hərbi xidmətə çağırışı, onların ehtiyata və istefaya buraxılması Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi prokuroru tərəfindən həyata keçirilir.;

4. 16-cı maddənin ikinci hissəsi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

Ərazi və ixtisaslaşdırılmış prokurorlar, bir qayda olaraq, eyni ərazi vahidlərinə iki dəfədən artıq təkrarən təyin edilə bilməzlər.;

5. 29-cu maddənin ikinci hissəsinin doqquzuncu abzasından prokurorluq orqanlarında qulluğa qəbul edilmirlər sözləri çıxarılsın;

6. 32-ci maddənin birinci hissəsi üzrə:

6.1. altıncı abzasda fəxri döş nişanı sözləri xatirə medalları və ya xatirə nişanları sözləri ilə əvəz edilsin;

6.2. yeddinci abzasdan xüsusi sözü çıxarılsın;

6.3. aşağıdakı məzmununda doqquzuncu abzas əlavə edilsin:

Prokurorluğun fəxri işçisi döş nişanı ilə təltif edilmə.;

7. 33-cü maddənin yeddinci hissəsinin altıncı və doqquzuncu abzaslarından, 35-ci maddənin adından xüsusi sözü çıxarılsın;

8. 35-ci maddənin birinci hissəsində və səkkizinci hissəsində birinci halda xüsusi sözüündən sonra və ya hərbi sözləri əlavə edilsin.

II. Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001-ci il, №7, maddə 452, №12, maddə 731; 2002-ci il, №12, maddə 706; 2005-ci il, №10, maddə 902; 2006-cı il, №11, maddə 927; 2007-ci il, №1, maddələr 1, 4, №2, maddə 82, № 6, maddə 570, № 8, maddə 756, № 11, maddələr 1078, 1081; 2008-ci il, № 3, maddə 155, № 4, maddə 250; №8, maddə 696; 2009-cu il, №6, maddə 399) aşağıdakı dəyişikliklər və əlavələr edilsin:

1. 7.1 və 7.2-ci maddələrdən xüsusi sözü çıxarılsın;

2. 10-cu maddə üzrə:

2.1. 10.0.3 və 10.0.4-cü maddələrdə birinci müavini, müavini sözləri müavinləri sözü ilə əvəz edilsin;

2.2. 10.0.5-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

10.0.5. beşinci təsnifat - Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun idarə və şöbələrinin böyük prokuror-metodistləri, böyük prokurorları, prokurorları və prokuror-kriminalistləri, Baş Prokurorluğun mühüm işlər üzrə müstəntiqləri, Azərbaycan Respublikası Hərbi Prokurorluğunun idarə və şöbə rəislərinin müavinləri, Hərbi Prokurorluğun idarə tərkibində olan şöbələrinin rəisləri, Hərbi Prokurorluğun mühüm işlər üzrə böyük müstəntiqləri, Azərbaycan Respublikası Hərbi prokurorunun köməkçiləri, Hərbi Prokurorluğun idarə və şöbələrinin böyük prokuror-metodistləri, böyük prokurorları, böyük prokuror-kriminalistləri, Naxçıvan Muxtar Respublikası prokurorunun köməkçiləri, Naxçıvan Muxtar Respublikası Prokurorluğunun idarə və şöbələrinin böyük prokuror-metodistləri, böyük prokurorları, mühüm işlər üzrə müstəntiqləri, Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi Prokurorluğunun şöbə rəisləri, Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi prokurorunun böyük köməkçiləri, Bakı şəhər prokurorluğunun idarə və şöbə rəisləri, Bakı şəhər prokurorunun böyük köməkçiləri;;

2.3. 10.0.6-cı maddə üzrə:

2.3.1. Azərbaycan Respublikası Hərbi Prokurorluğunun idarə və şöbələrinin prokurorları sözlərindən sonra və prokuror-kriminalistləri sözləri əlavə edilsin;

2.3.2. və böyük müstəntiqləri sözləri , prokuror-kriminalistləri və böyük müstəntiqləri, Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi prokurorunun köməkçiləri, sözləri ilə əvəz edilsin;

2.3.3. Bakı şəhər prokurorluğunun idarə və şöbələrinin böyük prokurorları sözləri Bakı şəhər prokurorluğunun idarə və şöbələrinin böyük prokuror-metodistləri, böyük prokurorları, böyük prokuror-kriminalistləri sözləri ilə əvəz edilsin;

2.4. 10.0.7-ci maddədə Bakı şəhər prokurorluğunun idarə və şöbə prokurorları sözlərindən sonra , prokuror-kriminalistləri sözləri əlavə edilsin;

2.5. 10.0.8-ci maddədən Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi prokurorunun köməkçiləri sözləri çıxarılsın;

3.20-ci maddə üzrə:

3.1. 20.1-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda ikinci hissə əlavə edilsin:

Prokurorluq orqanlarında xidmət yerinin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar yaşayış yeri olmayan və bu səbəbdən kirayə götürülmüş mənzildə yaşayan prokurorluq işçilərinə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada və miqdarda pul kompensasiyası ödənilir.;

3.2. 20.2-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

20.2. Başqa yerə daimi işə keçirilmiş prokurorluq işçisinin və onun ailə üzvlərinin yeni qulluq keçmə yerinə köçməsi pulu və birdəfəlik kompensasiya dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada ödənilir.;

3.3. 20.13-cü maddənin ikinci hissəsi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

Pensiyaya çıxması, struktur və ştat dəyişiklikləri, habelə bu Qanunun 20.6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş hallardan başqa, səhhəti və əlil olması ilə bağlı prokurorluq orqanlarında xidmət keçməsinə xitam verilmiş prokurorluq orqanlarının işçisinə vəzifə maaşının 6 misli məbləğində birdəfəlik müavinət verilir. Pensiyaya çıxması ilə əlaqədar verilmiş müavinətdən vergi tutulmur.;

4. 23-cü maddə üzrə:

4.1. 23.1.5-ci maddədə fəxri döş nişanı sözləri xatirə medalları və ya xatirə nişanları sözləri ilə əvəz edilsin;

4.2. aşağıdakı məzmununda 23.1.8-ci maddə əlavə edilsin:

23.1.8. Prokurorluğun fəxri işçisi döş nişanı ilə təltif edilmə.;

5. 33-cü maddənin mətni aşağıdakı redaksiyada verilsin:

Prokurorluq işçisi vəfat etdikdə, habelə məhkəmə tərəfindən xəbərsiz itkin düşmüş hesab edildikdə və ya ölmüş elan edildikdə onun adı prokurorluq işçilərinin siyahısından çıxarılır.;

III. Əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2006-cı il, №3, maddə 208, №12, maddə 1019; 2007-ci il, №12, maddə 1194; 2008-ci il, №4, maddə 254, №6, maddə 464, №7, maddə 602, №8, maddələr 699, 710; 2009-cu il, №6, maddələr 395, 399) aşağıdakı dəyişikliklər və əlavələr edilsin:

1. 9.4-cü maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

9.4. Prokurorluq orqanlarında qulluq etmiş aşağıdakı şəxslərin yaşa görə əmək pensiyası hüququ vardır:

9.4.1. prokurorluq orqanlarında azı 25 il qulluq etmiş prokurorluq işçiləri;

9.4.2. yaşa görə prokurorluq orqanlarında qulluğuna xitam verilmiş, 25 il və daha çox ümumi iş stajı olan, bu stajın azı 12 il 6 ayını prokurorluq orqanlarında qulluq etmiş prokurorluq işçiləri.;

2. 20.1.5-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

20.1.5. bu Qanunun 9.4-cü maddəsində göstərilən prokurorluq işçiləri;;

3. aşağıdakı məzmununda 20.1.5-1-ci və 20.1.5-2-ci maddələr əlavə edilsin:

20.1.5-1. qanunvericiliklə müəyyən edilmiş yaş həddinə çatmış və ya bu yaşa çatanaqədər əlil olmuş prokurorluq işçiləri;

20.1.5-2. prokurorluq işçisi, yaxud prokurorluq işçisi kimi bu Qanunla müəyyən olunan əmək pensiyasına əlavələri almaq hüququ olan əmək pensiyaçıları vəfat etdikdə, onun ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyası almaq hüququ olan ailə üzvləri;;

4.20.8-ci maddə aşağıdakı redaksiyada verilsin:

20.8. Bu Qanunun 20.1.5-ci və 20.1.5-1-ci maddələrində nəzərdə tutulan şəxslərin əmək pensiyasına əlavələr prokurorluq orqanlarında qulluğun son 24 ayı və ya istənilən ardıcıl gələn 60 ayı ərzindəki əmək haqqının orta aylıq məbləğindən, əmək haqqındakı sonrakı artımlar da nəzərə alınmaqla, aşağıdakı qaydada müəyyən edilir:

20.8.1. prokurorluq orqanlarında 5 il qulluq etmiş prokurorluq işçilərinə - orta aylıq əmək haqqının 45 faizi miqdarında;

20.8.2. prokurorluq orqanlarında 5 ildən 10 ilə qədər qulluq etmiş prokurorluq işçilərinə - orta aylıq əmək haqqının 45 faizi miqdarında, 5 ildən yuxarı prokurorluq işçisi stajının hər ili üçün orta aylıq əmək haqqının 2 faizi miqdarında əlavə olunmaqla;

20.8.3. prokurorluq orqanlarında 10 ildən yuxarı qulluq etmiş prokurorluq işçilərinə - orta aylıq əmək haqqının 55 faizi miqdarında, 10 ildən yuxarı prokurorluq işçisi stajının hər ili üçün həmin orta aylıq əmək haqqının 5 faizi miqdarında əlavə olunmaqla, lakin həmin orta aylıq əmək haqqının 80 faizi miqdarından çox olmamaq şərti ilə müəyyən olunan məbləğlə bu Qanunla təyin edilən əmək pensiyasının məbləği arasındakı fərq qədər əlavə ödənilir.;

5. aşağıdakı məzmununda 20.8-1-ci maddə əlavə edilsin:

20.8-1. Bu Qanunun 20.1.5-2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş şəxslərə vəfat etmiş prokurorluq işçisinin qulluq stajına görə almalı olduğu və ya pensiyaçı kimi aldığı əmək pensiyası və əmək pensiyasına əlavənin 80 faizi miqdarının ailə üzvlərinin sayına olan nisbəti şəklində müəyyən edilmiş məbləğlə bu Qanunla təyin edilən ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyasının məbləği arasındakı fərq qədər əmək pensiyasına əlavə ödənilir.;

6. 37.3.4-cü maddənin ikinci cümləsində mötərizədə 20.1.4-cü maddəsində göstərilən şəxslər həmin maddədə sadalanan vəzifələrdə, sözlərindən sonra 20.1.5-1-ci maddəsində göstərilən şəxslər həmin maddədə sadalanan vəzifələrdə, sözləri əlavə edilsin.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 20 oktyabr 2009-cu il.

Prokurorluq haqqında, Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında və Əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 20 oktyabr tarixli 895-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

Prokurorluq haqqında, Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında və Əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 20 oktyabr tarixli 895-IIIQD nömrəli Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

1.1. qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının Prokurorluq haqqında, Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında və Əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

1.2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

1.3. öz səlahiyyətləri daxilində Prokurorluq haqqında, Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında və Əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2001-ci il 18 iyul tarixli 534 nömrəli Fərmanının (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001-ci il, №7, maddə 471) 2-ci bəndi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2. Müəyyən edilsin ki:

Prokurorluq orqanlarında qulluq keçmə haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 20.1-ci maddəsinin ikinci hissəsində və 20.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir; həmin Qanunun 20.1-ci maddəsinin birinci hissəsində nəzərdə tutulmuş müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərini yerli icra hakimiyyəti orqanları həyata keçirirlər..

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 18 noyabr 2009-cu il.

**«Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası Haqqında»
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununa dəyişiklik edilməsi barədə
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanunu**

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qərara alır:

1. «Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinin V hissəsinin beşinci abzası altıncı absaz hesab edilsin və aşağıdakı məzmununda beşinci abzas əlavə edilsin:

«Vəkillərə münasibətdə öz səlahiyyətləri daxilində qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada və hallarda cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı nəzarət orqanının funksiyalarını həyata keçirir.».

2. Bu qanun dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

***Naxçıvan Muxtar Respublikasının
Ali Məclisinin Sədri Vasif Talıbov***
Naxçıvan şəhəri, 30 iyul 2009-cu il

Hafiz Qənbər oğlu Nəsimov

Hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyanın sədri

Verilmə ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar tutulmuş təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsinin bəzi problemləri haqqında

Bəzi hallarda məhkəmə təcrübəsində Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar tutulub Azərbaycan Respublikasına təhvil verilmiş təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması ilə bağlı problemlər yaranır. Bu problemlər ondan irəli gəlir ki, Azərbaycan Respublikasının səlahiyyətli dövlət orqanının sorğusu əsasında həmin şəxsin verilməsində onun başqa ölkənin ərazisində həbsdə saxlanıldığı müddət Azərbaycan Respublikasının müvafiq məhkəməsinin həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə qərarında müəyyən edilmiş həbs müddətini aşır.

Belə vəziyyətlərdə sual meydana gəlir: məhkəmə qərarında göstərilən həbs müddətinin bitməsi Azərbaycan Respublikasının cinayət təqibi orqanına təhvil verildikdən sonra təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs müddətinin uzadılması barədə qərarın qəbul edilməsini istisna etməyi, yoxsa şəxsin ekstradisiya ilə bağlı prosedurların qurtarmasınadək başqa ölkənin ərazisində həbsdə saxlanması həbs müddətinin bitməsindən sonra da həbsin uzadılması haqqında qərarın verilməsini mümkün edir ?

Bəziləri bu cürə halların müstəsnalığını önə çəkir və məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilən həbs müddətinin bitməsindən sonra da həbsin uzadılması haqqında məsələyə məhkəmədə baxılmasını yol verilən sayırlar. Belə düşüncələr müstəsnalığı onda görürlər ki, digər ölkənin ərazisində sürən həbsdə saxlanılma müddətinin davamiyyəti cinayət işi üzrə icraatı aparan Azərbaycan Respublikasının müvafiq cinayət təqibi orqanının iradəsindən deyil, daha çox xarici ölkənin şəxsin verilməsi ilə bağlı məsələləri həll edən orqanının çevikliyindən asılı olur (bəzi hallarda isə, nə vaxt ki, təqsirləndirilən şəxs siyasi sığınacağı verilmiş və yaxud ekstradisiya haqqında qərarın mübahisələndirilməsi ilə bağlı prosedurlara başlayır, bu müddətin davamiyyəti həmin orqanın da iradəsindən kənara çıxır, çünki göstərilən məsələlərin qəti şəkildə həll olunmasınadək ekstradisiyanı həyata keçirmək mümkün olmur). Bu məntiqə görə, şəxsin Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar həbsdə saxlanması məhkəmə qərarında göstərilən müddətin bitməsindən sonra da (Azərbaycan Respublikasına faktiki olaraq təhvil verildənk) şəxsin həbsdə saxlanılmasına bəraət qazandırır və bu müddət keçdikdən sonra həbsin uzadılması haqqında məsələnin qaldırılması üçün əsas yaradır. Bu mövqenin düzgün olduğunu təsdiq etmək üçün onun tərəfdarları Cinayət-Prosessual Qanunun müddəasını, konkret olaraq CPM-in 159.9-cu maddəsini də əsas kimi gətirirlər. Həmin maddədə göstərilir ki, CPM-in «158.2.4-cü maddəsində nəzərdə tutulan hallarda (şəxs Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar tutulub ölkəmizə təhvil verildikdə - *H.N.*) təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanılmasının 159.7-ci maddədə göstərilən son müddəti (böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər üzrə 3 ay; az ağır cinayətlər üzrə 6 ay; ağır cinayətlər üzrə 9 ay; xüsusilə ağır cinayətlər üzrə 12 ay - *H.N.*) keçdikdə və ibtidai araşdırmanın davam etdirilməsi zərurəti olduqda, həbsdə saxlanılma müddəti 6 (altı) aydan çox olmayan müddətə məhkəmə tərəfindən uzadıla bilər»[1]. Şərhlənən mövqə tərəfdarlarının fikrincə bu maddədə «təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanılmasının 159.7-ci maddədə göstərilən son müddəti **keçdikdə** вЂ; həbsdə saxlanılma müddəti 6 (altı) aydan çox olmayan müddətə məhkəmə tərəfindən **uzadıla bilər**» ifadəsi işlədildiyindən, həmin norma həbsdə saxlama müddətinin bitməsindən sonra da həbs müddətinin uzadılmasının mümkünlüyünü göstərir.

Bəziləri hətta düşünürlər ki, xarici ölkənin ərazisində olan təqsirləndirilən şəxsin verilməsi ilə bağlı məsələ qaldırıldıqda, həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarında həbs müddəti ümumiyyətlə göstərilməməlidir. Çünki verilmə ilə bağlı məsələnin xarici ölkənin müvafiq qurumları tərəfindən konkret olaraq hansı müddətə həll ediləcəyini qabaqcadan bilmək mümkün deyil. Məhkəmə qərarında həbs müddəti göstərilmədiyi təqdirdə isə, verilmə ilə bağlı məsələyə hansı müddətə baxılmasından asılı olmayaraq, şəxsin həbsdə saxlanılmasının qanuniliyi barədə sualların meydana çıxması istisna olunur (müddət müəyyən edilməyibsə, müddətin keçməsi ilə bağlı problemlər də yarana bilməz).

Belə yanaşma cavablandırılmasını tələb edən daha bir sual meydana gətirir: **ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasına verilməsi ilə əlaqədar xarici ölkənin ərazisində həbs edilmiş təqsirləndirilən şəxsə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin həbs qətimkan tədbiri haqqında ümumi (o cümlədən həbsin müddətinə dair) normaları şamil olunurmu, yoxsa belə hallar hansısa başqa hüquq qaydaları ilə tənzimlənir?** (əslində bu sualın düzgün cavabını tapsaq, yuxarıda formulə etdiyimiz sualı da cavablandırmış olarıq)

İlk növbədə onu qeyd edək ki, təqsirləndirilən şəxsin xarici ölkədən vətəndaşı olduğu ölkəyə verilməsi cinayət işi üzrə beynəlxalq (dövlətlərarası) əməkdaşlıq məsələsi olduğundan, belə hallarda həbs qətimkan tədbiri ilə bağlı məsələlərin həlli də yalnız bir ölkənin yurisdiksiyasına daxil olan məsələ kimi çıxış edə bilməz.

Təsadüfi deyil ki, dünya birliyi ölkələri bu məsələnin beynəlxalq müstəvidə tənzimlənməsi və «ekstradisiya institutunun hüquqi əsaslarının formalaşdırılması üçün cinayət törətmiş şəxslərin verilməsi və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım göstərilməsi haqqında bir sıra beynəlxalq konvensiya və müqavilələr bağlamışlar»[2].

«Verilmə məsələlərini həll edən çoxtərəfli konvensiyalara misal olaraq aşağıdakıları qeyd etmək olar: «Ekstradisiya haqqında» 1957-ci il Avropa Konvensiyası, Benilyuks ölkələrinin ekstradisiya haqqında 1962-ci il Konvensiyası, İsveçin, Norveçin, Danimarkanın, Finlandiyanın, İslandiyanın iştirakçıları olduğu Verilmə haqqında 1962-ci il Skandinaviya müqaviləsi, Ekstradisiya haqqında 7 fevral 1973-cü il tarixli Amerikaarası Konvensiya, «Müstəqil Dövlətlər Birliyinin mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 1993-cü il Konvensiyası (7 oktyabr 2002-ci il redaksiyasında)»[3].

«Çoxtərəfli konvensiyalarla yanaşı ekstradisiya haqqında ikitərəfli müqavilələr də geniş yayılmışdır. Buna misal olaraq «BТ! Azərbaycan Respublikası ilə Bolqarıstan arasında bağlanmış (1995) müqaviləni göstərmək olar»[4].

«Bundan başqa verilmə haqqında məsələlər bütövlükdə beynəlxalq birlik üçün təhlükə törədən cinayətlərə qarşı mübarizə barəsində bir çox beynəlxalq konvensiyalarda, məsələn «Hava gəmilərinin qanunsuz zəbt edilməsinə qarşı mübarizə haqqında» 16 dekabr 1970-ci il tarixli Konvensiyada, «Beynəlxalq müdafiə altında olan şəxslərə qarşı cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında» 14 dekabr 1973-cü il tarixli Konvensiyada, «Adamların girov götürülməsinə qarşı mübarizə haqqında» 17 dekabr 1979-cu il tarixli Beynəlxalq Konvensiyada, «Nüvə materialının fiziki mühafizəsi haqqında» 3 mart 1980-cı il tarixli Konvensiyada, «İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinə qarşı» 10 dekabr 1984-cü il tarixli Konvensiyada, «Birləşmiş Millətlər Təşkilatının əməkdaşlarının və onunla bağlı olan işçi heyətin təhlükəsizliyi haqqında» 9 dekabr 1994-cü il tarixli Konvensiyada, «Bomba terrorizmi ilə mübarizə haqqında» 16 dekabr 1997-ci il tarixli Konvensiyada, «Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında» 9 dekabr 1999-cu il tarixli Beynəlxalq Konvensiyada və s. aktlarda öz hüquqi təsbitini tapmışdır»[5].

Çəkilən misallar onu göstərir ki, şəxsin verilməsi ilə əlaqədar həbsdə saxlanılma məsələlərinin həlli zamanı öyrənilməli olan normativ hüquqi bazanın həcmi kifayət

qədər genişdir və verilmə prosedurunda iştirak edən konkret ölkələrdən, eləcə də törədilən cinayətlərdən asılı olaraq həmin aktların dairəsi işdən-işə dəyişə bilər.

Odur ki, mövzunun çox geniş olduğunu nəzərə alaraq, qoyulmuş problemi yalnız Azərbaycanla MDB məkanına daxil olan digər ölkələrə münasibətdə təhlil etmək istərdik.

Araşdırmanı MDB məkanı ilə məhdudlaşdırmağımız həm də ondan irəli gəlir ki, birincisi - mövcud təcrübəyə görə Azərbaycan Respublikası verilmə ilə bağlı hüquqi əməkdaşlıq münasibətlərinə daha çox məhz bu ölkələrlə girməli olur.

İkincisi isə onu nəzərə alırıq ki, təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanılmasının müddəti və onun uzadılması ilə bağlı müddəalar mahiyyət etibararı ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, həmçinin «İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında» Avropa Konvensiyası ilə təminat verilən azadlıq hüququnun gözlənilməsinə xidmət edən prosessual təminat vasitələri kimi çıxış edir. Bu səbəbdən qoyduğumuz problem əslində insan hüquq və azadlıqları faktoru nöqtəyi-nəzərindən təhlil ediləcək və bundan hasil etdiyimiz nəticələr də artıq yalnız MDB məkanına daxil olan dövlətlərlə deyil, digər ölkələrlə də yaranan münasibətlərə aidiyyəti olan mülahizələr kimi çıxış edəcəkdir.

Beləliklə, verilmə zamanı şəxsin həbsdə saxlanılma müddəti və bu müddətin uzadılması ilə bağlı məsələnin insan hüquq və azadlıqları faktoru ilə sıx bağlı olduğunu nəzərə alaraq əvvəlcə məsələyə aidiyyəti olan və deməli, təhlil etməli olduğumuz normativ-hüquqi bazanın dairəsini müəyyən edək.

Hesab edirik ki, bu bazanı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi, Ekstradisiya haqqında 1957-ci il Avropa Konvensiyası, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında 1954-cü il Avropa Konvensiyası, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında 22 yanvar 1993-cü il tarixli Konvensiyası (Minsk Konvensiyası), Müstəqil Dövlətlər Birliyinin mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında 7 oktyabr 2002-ci il tarixli Konvensiyası (Kişinyov Konvensiyası), habelə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin müvafiq presedentləri təşkil etməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının azadlıq hüququnu təsbit edən 28-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən «azadlıq hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada tutulma, həbsəalma və ya azadlıqdan məhrumetmə yolu ilə məhdudlaşdırıla bilər»[6].

Azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılmasının, o cümlədən həbsə alınmanın «qanunla nəzərdə tutulmuş qayda»sını isə milli hüquqda Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi müəyyən edir. Və məsələ ondadır ki, Cinayət-Prosessual Məcəllənin ümumi hissəsinin həbs qətimkan tədbirinin müddətlərinə və həmin müddətlərin uzadılmasına dair normaları Azərbaycana verilməsi ilə bağlı xarici ölkənin ərazisində tutulmuş şəxsi digər təqsirləndirilən şəxslərdən fərqləndirmədən tənzimləyir. Yəni, həbsə məruz qoyulan təqsirləndirilən şəxs istər Azərbaycan Respublikasının daxilində, istərsə də onun hüdudlarından kənar tutulsun, prosessual qanun (baxılan aspektdə) bu hallar arasında fərq qoymadan həbs qətimkan tədbirinin müddətlərini və bu müddətlərin uzadılması qaydalarını müəyyən edir.

Şəxsin verilməsi ilə bağlı həbsə alma məsələlərinə xüsusi olaraq həsr olunmuş prosessual normalar da bunun əksini düşünməyə əsas vermir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası CPM-in 158.2.4-cü maddəsinə əsasən «Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarda tutulduğu andan Azərbaycan Respublikasının ərazisində cinayət prosesini həyata keçirən orqana təhvil verilənədək olan müddət» təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanılma müddətinə daxildir. CPM-in 158.1-ci maddəsinə görə isə «həbsdə saxlama müddəti» dedikdə, həbsin qətimkan tədbiri qismində seçilməsi haqqında məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş və ilkin olaraq böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərə görə 2 aydan, ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə isə 3 aydan çox olmayan müddətlər başa düşülür. Bundan görsənir ki, verilmə ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının xaricində həbsdə saxlanılan şəxsin həbs altında olma müddəti həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarı ilə təyin edilmiş həbs müddətindən kənarda olan dövr kimi çıxış etmir və CPM-in 158.2-ci maddəsində göstərilən digər zamanlar kimi məhkəmə qərarında müəyyən olunmuş həbs müddətinin əvvəli və sonu ilə hüduqlandırılır. Bu isə o deməkdir ki, digər hallarda olduğu kimi, təqsirləndirilən şəxsin verilməsi ilə bağlı həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarında da həbsdə saxlanılma müddəti mütləq göstərilməlidir. Əks halda CPM-in 158.1 və 158.2.4-cü maddələrinin pozulması və beləliklə, həmin məsələnin həllinin hüquqi müstəvidən kənara çıxarılması qaçılmazdır (nə qədər ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsində həbs qətimkan tədbirinin müddətinin məhkəmə qərarında göstərilməməsinə imkan verən hər hansı bir başqa hüquqi qayda yoxdur).

İndi isə həbs müddətinin uzadılması ilə bağlı tənqid etdiyimiz mövqe tərəfdarlarının istinad etdikləri CPM-in 159.9-cu maddəsinə nəzər salaq. Qeyd etdiyimiz kimi normanın mətnində işlədilən «həbs müddəti keçdikdə» ifadəsinə görə onlar hesab edirlər ki, xarici ölkədə tutulmuş şəxs Azərbaycan Respublikasının cinayət təqibi orqanına təhvil verildikdə, CPM-in 159.7-ci maddəsində göstərilən, yeni məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş həbs müddətləri keçdikdən sonra da məhkəmə qarşısında həmin şəxsin həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması barədə məsələ qaldırıla bilər. Bu cür yanaşmanın yanlışlığını onda görürük ki, CPM-in 159.9-cu maddəsi Cinayət Prosesual Məcəlləsinin ümumi kontekstindən, o cümlədən həbs müddətinin uzadılması və məhkəmə qərarında müəyyən edilmiş həbs müddətinin keçməsinin hüquqi nəticələrinə dair normalarından ayrı götürülməklə təfsir olunur. Əgər CPM-in 159.9-cu maddəsinə həmin məcəllənin qeyd etdiyimiz məsələləri tənzimləyən 159.3, 161.0.14, 162.5.1, 162.6-cı maddələri ilə birlikdə götürməklə təfsir etsək, məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş həbs müddətinin keçməsindən sonra həmin müddətin uzadılmasının yolverilməz olduğunu aydın görürük.

Belə ki, CPM-in 159.3-cü maddəsinə görə, təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılmasına zərurət olduqda, məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş həbs müddətinin bitməsinə ən gec 7 gün qalmış müstəntiq həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması barədə vəsatət qaldırılmalı, prokuror həmin müddətin keçməsinə ən gec 5 gün qalmış məhkəməyə müvafiq təqdimatla müraciət etməli və məhkəmə də həbsdə saxlanılma müddətinin başa çatmasınadək şəxsin həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması barədə qərar qəbul etməlidir^[7].

Göründüyü kimi, CPM-in 159.3-cü maddəsinə əsasən həbs müddətinin uzadılması ilə bağlı (vəsatətdən tutmuş müddətin uzadılması barədə məhkəmə qərarının qəbul olunmasınadək) olan bütün prosedurlar həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarında göstərilən müddət sona çatmadan, yeni həmin qərarının öz hüquqi qüvvəsini saxladığı zaman kəsiyində həyata keçirilməlidir. Sözü gedən maddə həbs müddətinin uzadılmasının təsvir olunan qaydalarını müəyyən edən yeganə normadır və prosesual qanun hər hansı bir əsasa görə, o cümlədən verilmə ilə bağlı olan hallara münasibətdə həmin məsələləri başqa cür tənzimləyən qaydalar nəzərdə tutmur. Odur ki, həbs müddətinin qurtarmasından sonra həbs müddətinin uzadılması

üzrə prosedurlara başlamağı mümkün sayanlar, prosessual qaydalara əsaslanmadıqlarına görə, faktiki olaraq yenə də məsələni hüquqi müstəvidən kənara çıxarmış olurlar.

Məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş həbsdə saxlama müddətinin keçməsinə görə meydana gələn hüquqi nəticələri əks etdirən prosessual qaydalar da söylədiyimiz fikrin doğru olduğunu göstərirlər.

Belə ki, CPM-in sözü gedən məsələlərə həsr olunan 161.0.14 və 162.5.1-ci maddələri həbs müddəti başa çatdığı halda həmin müddətin uzadılmamasına görə yalnız bir nəticəni müəyyən edir - şəxsin dərhal, yəni müddətin başa çatması ilə eyni vaxtda həbsdən azad edilməsini. Bu normalar, eləcə də CPM-in 162.6-cı maddəsi məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilən həbsdə saxlama müddətinin bitməsindən sonra, belə vəziyyətin doğurduğu müstəsna hüquqi nəticələri dəqiq göstərməklə məhkəmə qarşısında həbs müddətinin uzadılması haqqında məsələnin qaldırılmasını birmənalı olaraq istisna edir. Çünki CPM-in 162.6-cı maddəsinə əsasən şəxsin istənilən əsasa, o cümlədən məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş həbs müddətinin başa çatmasına görə, həbsdən azad edilməsindən sonra həbs müddətinin uzadılması barədə deyil, həbs qətimkan tədbirinin yenidən seçilməsi haqqında prosedurlara başlamaq olar. O da ki, yalnız 162.6-cı maddədə göstərilən yeni (həbs qətimkan tədbiri seçilən zaman istinad olunmayan) əsaslar yarandıqda, yəni, cinayət prosesini həyata keçirən orqana yeni əhəmiyyətli hallar məlum olduqda və ya haqqında seçilmiş başqa qətimkan tədbirinin şərtləri təqsirləndirilən şəxs tərəfindən pozulduqda.

Beləliklə, CPM-in təsvir edilən normaları əsasında çıxardığımız nəticə ondan ibarətdir ki, həbsdə saxlama müddəti bitmiş təqsirləndirilən şəxs barəsində, o, xarici ölkənin ərazisində tutulub Azərbaycan Respublikasına təhvil verildikdə belə, həbs müddətinin uzadılması barədə məsələ qaldırıla bilməz. Belə vəziyyətdə, əgər istintaqı davam etdirmək zərurəti varsa, eləcə də həbsdə saxlamanın prosessual qanunla müəyyən edilmiş son müddəti keçməyibsə (maddə 159.9) hesab edirik ki, təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə qərarında müəyyən edilmiş həbs müddətinin bitməsindən sonra Azərbaycan Respublikasına təhvil verilməsini CPM-in 162.6-cı maddəsinin nəzərdə tutduğu «yeni əhəmiyyətli hal» kimi qiymətləndirmək və bu əsasa görə təkrarən həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında məhkəmə qarşısında məsələ qaldırmaq olar.

CPM-in 159.9-cu maddəsində işlədilən «həbsdə saxlamanın 159.7-ci maddədə göstərilən son müddəti keçdikdə $\text{в} \overline{\text{Т}}$; həbsdə saxlanılma müddəti $\text{в} \overline{\text{Т}}$; məhkəmə tərəfindən uzadıla bilər» ifadəsinə gəlincə, yuxarıda gətirilən mülahizələrə, yəni həmin ifadənin həbsdə saxlama müddətlərinin uzadılması qaydalarını nəzərdə tutan prosessual normalarla açıq-aşkar surətdə uzlaşmamasına görə, onu həmin qaydaları inkar etməyən, sadəcə kifayət qədər dəqiq seçilməyən hüquqi konstruksiya kimi görürük.

Məcəllənin 159.9-cu maddəsində işlədilən sözügedən ifadənin uğursuz olması Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin kommentariyasında da qeyd olunmuşdur. Müəlliflər həbsdə saxlama müddətinin uzadılmasının yalnız məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş həbs müddəti başa çatana qədər mümkün olduğunu önə çəkərək, təqsirləndirilən şəxs Azərbaycan Respublikasına təhvil verildiyi halda da eyni qaydanın tətbiq olunmasının və 159.9-cu maddədəki həmin müddəanın ümumi qaydaya uyğun olaraq tərtib edilməsinin vacibliyini vurğulamışlar[8].

Bəs verilmə zamanı həbsin tətbiqi məsələlərini tənzimləyən beynəlxalq müqavilələr necə, bəlkə onlar həbs müddətinin müəyyən edilməsi və uzadılması ilə bağlı milli prosessual hüquq əsasında yürütdüyümüz fikirləri təkzib edir, fərqli nəticələrə gəlmək

üçün əsas verirlər? Ola bilsin həmin müqavilələrə görə, Azərbaycana verilməsi haqqında sorğu edilən şəxsi verilmə haqqında məsələnin həlli üçün tələb olunan istənilən müddət ərzində, o cümlədən həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə qərarla göstərilən müddət bitdikdən sonra da müddəti uzatmadan xarici ölkədə həbsdə saxlamaq, həmçinin təqsirləndirilən şəxsləri Azərbaycana təhvil verildikdə də məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş həbs müddətinin keçməsinə baxmayaraq, həbsdə saxlama müddətini uzatmaqla onun həbsini davam etdirmək olar?

Azərbaycan müəllifi N. Səfərov İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin baxdığı bir sıra işlərə istinadən verilmə ilə əlaqədar şəxsin həbsdə saxlanması müddətinə münasibətdə yazır: ancaq ekstradisiya üzrə prosedur başa çatdırılmayana qədər İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiyanın «5-ci maddəsinin «f» bəndinə uyğun olaraq şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinə (vətəndaşı olduğu ölkəyə verilməsi ilə əlaqədar xarici ölkədə həbsdə saxlanılmasına - *H.N.*) bəraət qazandırmaq mümkündür, bir şərtlə ki, belə prosedur kifayət qədər işgüzarlıqla həyata keçirilsin[9]. Bu tezisə görə, lazımi çevikliklə həyata keçirilən ekstradisiya üzrə bütün işləmələr nə qədər müddət tələb edərsə, şəxslər o qədər də həbs altında saxlanıla bilər. Bəzən bu prosedurlar kifayət qədər çox çəksələr də, Avropa Məhkəməsi həmin vəziyyəti İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiyanın «5-ci maddəsinin «f» bəndinin tələblərinə uyğun gələn hal kimi qiymətləndirir və azadlıq hüququnun pozulmasını müəyyən etmir (əsasən, müddətin uzanması ekstradisiyanı həyata keçirən dövlətin deyil, təqsirləndirilən şəxsin özünün hərəkətləri, məsələn verilmə haqqında qərarın mübahisələndirilməsi üzrə prosedurlara başlaması və yaxud ekstradisiya barədə sorğu verən dövlətdən şəxslər haqqında əlavə materialların, müəyyən təminatların istənilməsi ilə əlaqəli olduqda).

Misal üçün Kolampar Belçikaya qarşı 24 sentyabr 1992-ci ildə baxılmış işdə Dyula Kolamparın öz ölkəsinə ekstradisiya olunmasını gözləyərkən 2 il 8 ay müddətində Belçikada həbsdə saxlanılmasını beynəlxalq məhkəmə İnsan Hüquqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 5-ci maddəsi ilə təminat verilən azadlıq hüququnun pozulması kimi dəyərləndirmədi. Çünki, baxmayaraq ki, həbsdə saxlanılma kifayət qədər uzun çəkmişdi, həmin vəziyyəti ərizəçi özü yaratmışdı (azad olunma, icraatı dayandırma, dinləmələrin təxirə salınması barədə çoxsaylı müraciətləri ilə) və onun özünün səbəb olduğu uzunmüddətli həbsə görə Belçika hökuməti məsuliyyət daşıya bilməzdi.

X. Almaniya qarşı işdə də Avropa Məhkəməsi ərizəçinin ekstradisiya olunması ilə əlaqədar 22 ay müddətində həbsdə saxlanılmasında azadlıq hüququnun pozulmasını müəyyən etmədi. Çünki həbsin belə uzun çəkməsinə Almaniyanın Türkiyə Respublikasından ərizəçi barəsində ölüm cəzasının tətbiq olunmayacağına dair təminat istəməsi və bunun cavabını gözləmək məcburiyyətində qalması səbəb olmuşdu[10].

Lakin gətirilən tezis və misallar ekstradisiya ilə bağlı həbsin müvafiq qərar olmadan tətbiq edilməsinə, yəni o cümlədən həbs müddətinin uzadılması barədə qərar olmadan davam etdirilməsinə əsas yaratmır. Həbs istənilən səbəbdən (o cümlədən ekstradisiya məsələsinin həlli ilə əlaqədar) nə qədər uzun sürsə də, onun tətbiqi və davamiyyəti, o cümlədən uzadılması müvafiq qərarlara əsaslanmalı, həbsin bütün müddəti həmin qərarlarla əhatə olunmalıdır. Çünki əks halda həbsin tətbiq edilməsi qanuni olmayacaq və şəxsi özbaşınalıqdan qorunmayacaqdır. Avropa Məhkəməsinin mövqeyinə görə isə İnsan Hüquqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 5-ci maddəsinin məqsədləri baxımından həbsin «qanuni» olması tələbi onun milli maddi və prosessual normalara cavab verməsinə və şəxsi özbaşınalıqdan qorumasını ehtiva edir[11].

Azərbaycan Respublikasının 17 may 2002-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq etdiyi, həmçinin Rusiyanın və bir sıra digər MDB ölkələrinin də qoşulduğu «Ekstradisiya haqqında» 13 dekabr 1957-ci il tarixli Avropa Konvensiyası (15 oktyabr 1975-ci il tarixli Əlavə Protokolu və 17 mart 1978-ci il tarixli İkinci Əlavə Protokolu ilə birlikdə) verilmə ilə bağlı həbsdə saxlanılmanın mümkün olan müddəti və həbs müddətinin uzadılması məsələlərinə bilavasitə toxunmasa da, hər halda verilməsi barədə sorğu daxil olmuş təqsirləndirilən şəxsin müvafiq qərara əsaslanmayan müddətdə (yəni qərarla göstərilən müddətdən artıq) həbsdə saxlanılmasının mümkünlüyü barədə mülahizələrə də yol açmır. Konvensiyanın 16-cı maddəsi konkretliklə yalnız təxirəsalınmaz hallarda verilmə barədə sorğu göndərilənə qədər axtarılda olan şəxsin sorğu alan ölkənin ərazisində müvəqqəti həbs edilməsi məsələlərini təsbit edir. Bu maddəyə

görə şəxs müvəqqəti həbs edildiyi halda sorğu edilən tərəf 18 gün ərzində digər tərəfin səlahiyyəti orqanından təqsirləndirilən şəxsin verilməsi barədə sorğunu almazsa, həmin şəxsi həbsdən azad edə bilər. İstənilən halda sorğunun alınmasınadək sürən müvəqqəti həbsdə saxlanılma dövrü 40 gündən artıq ola bilməz. Konvensiyanın 12-ci maddəsinə görə, bu müddətdən sonra təqsirləndirilən şəxsin həbsdə çaxlanılmasını mümkün edən əsaslar sırasında şəxsin verilməsi barədə sorğu və sorğuya əlavə edilməsi tələb olunan digər sənədlərlə yanaşı həm də həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında müvafiq qərar çıxışı edir[12]. Bu isə bizim fikrimizcə ona işarədir ki, təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanması, yəni həbsdə olma müddəti müvafiq qərara əsaslanmalıdır.

MDB dövlətləri arasında 22 yanvar 1993-cü ildə Minsk şəhərində bağlanmış «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» Konvensiya da şərh edilən məsələləri anoloji surətdə tənzimləyir (qeyd etmək lazımdır ki, 7 oktyabr 2002-ci ildə Kişinyov şəhərində imzalanmış yeni «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» Konvensiyanın 120-ci maddəsinin 4-cü bəndinə əsasən Minsk Konvensiyası yalnız Kişinyov Konvensiyasını ratifikasiya etməyən dövlətlərlə, yəni Gürcüstan, Ukrayna, Moldova Respublikası və Rusiya Federasiyası, eləcə də Kişinyov Konvensiyasını ümumiyyətlə imzalamayan Türkmənistan və Özbəkistan respublikaları ilə münasibətlərdə öz hüquqi qüvvəsini saxlamışdır)[13].

[1] Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi, Bakı, «Qanun», 2008.

[2] Р.А.П'яц, „аСЪоПІ. РРсСГС,СЪаРrРсС†РсСЉ ПІ РjеРПРrСrPSaСЪоPrPSoPj СrPioP»oPIPSoPj P'icЪaPle: P'icЪoP±P»ePjC< C,eoСЪРсРсРс Рс Р'icЪaPec,PсPсPс. РЪ.:P'oP»C,eСЪСГ PъP»CfPleСЪ, 2005. - 416 СГ., P'icЪePrPсCГP»oPIPсс -VIII

[3] Р.А.П'яц, „аСЪоПІ. РРсСГС,СЪаРrРсС†РсСЉ ПІ РjеРПРrСrPSaСЪоPrPSoPj СrPioP»oPIPSoPj P'icЪaPle: P'icЪoP±P»ePjC< C,eoСЪРсРсРс Рс Р'icЪaPec,PсPсPс. РЪ.:P'oP»C,eСЪСГ PъP»CfPleСЪ, 2005. - 416 СГ., ссһ 31

[4] Həmin yerdə

[5] Р.А.П'яц, „аСЪоПІ. РРсСГС,СЪаРrРсС†РсСЉ ПІ РjеРПРrСrPSaСЪоPrPSoPj СrPioP»oPIPSoPj P'icЪaPle: P'icЪoP±P»ePjC< C,eoСЪРсРсРс Рс Р'icЪaPec,PсPсPс. РЪ.:P'oP»C,eСЪСГ PъP»CfPleСЪ, 2005. - 416 СГ., P'icЪePrPсCГP»oPIPсс -VIII

[6] Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı. Qanun, 2009.

[7] Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi, Bakı, «Qanun», 2008.

[8] Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin kommentariyası. C.H.Mövsümovun, B.C.Kərimovun və Ə.H.Hüseynovun redaktəsi ilə. «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2007-ci il, səh. 483.

[9] Р.А.П'яц, „аСЪоПІ. РРсСГС,СЪаРrРсС†РсСЉ ПІ РjеРПРrСrPSaСЪоPrPSoPj СrPioP»oPIPSoPj P'icЪaPle: P'icЪoP±P»ePjC< C,eoСЪРсРсРс Рс Р'icЪaPec,PсPсPс. РЪ.:P'oP»C,eСЪСГ PъP»CfPleСЪ, 2005. - 416 СГ., ссһ 184

[10] Р.А.П'яц, „аСЪоПІ. РРсСГС,СЪаРrРсС†РсСЉ ПІ РjеРПРrСrPSaСЪоPrPSoPj СrPioP»oPIPSoPj P'icЪaPle: P'icЪoP±P»ePjC< C,eoСЪРсРсРс Рс Р'icЪaPec,PсPсPс. РЪ.:P'oP»C,eСЪСГ PъP»CfPleСЪ, 2005. - 416 СГ., ссһ 184

[11] Həmin yerdə, səh.183

[12] Beynəlxalq sənədlər toplusu (III cild). Bakı, Qanun, 2008, səh.200

[13] «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında» 22 yanvar 1993-cü il tarixli Konvensiya (Minsk Konvensiyası) Beynəlxalq sənədlər toplusu (I cild). Bakı, Qanun, 2008, səh.221

Minsk Konvensiyası da «Ekstradisiya haqqında» Avropa Konvensiyası kimi verilmə ilə bağlı təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanılmasının müddətləri və həmin müddətlərin uzadılması haqqında konkret normalar nəzərdə tutmur. Lakin Minsk Konvensiyası da şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üçün iştirakçı dövlətə verilməsi barədə sorğuya onun haqqında həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə sorğu edən dövlətin səlahiyyətli orqanının müvafiq qərarının əlavə olunmasını tələb edir (58-ci maddənin 2-ci hissəsi)[1].

Qeyd etmək lazımdır ki, həm «Ekstradisiya haqqında» Avropa Konvensiyasının, həm də Minsk Konvensiyasının müvafiq olaraq, 22 və 8-ci maddələrinin mənasına görə, verilmə haqqında sorğu ilə əlaqədar təqsirləndirilən şəxs həbs edildikdə, o, sorğu alan ölkənin ərazisində olduğu dövrdə qətimkan tədbirinin icrası ilə bağlı bütün məsələlər bir qayda olaraq, həmin ölkənin qanunvericiliyi əsasında həll olunmalıdır. Belə çıxır ki, həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə qərarla müəyyən edilmiş müddət daxilində təqsirləndirilən şəxsi Azərbaycan Respublikasına vermək mümkün olmayıbsa, həbsdə saxlama müddətinin uzadılması ilə bağlı məsələlər Azərbaycan Respublikasının deyil,

sorğu alan ölkənin cinayət prosessual qanunvericiliyi əsasında həll olunacaqdır. Lakin bu o anlama gəlmir ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi ilə nəzərdə tutulmuş şəxsin məhkəmə qərarı olmadan, yəni o cümlədən həbs müddətinin uzadılması barədə müvafiq qərar verilmədən həbsdə saxlanılmasını istisna edən təminatlar sistemi artıq işləməyəcəkdir. Azərbaycan Respublikası kimi, digər MDB ölkələrinin də cinayət prosessual qanunvericiliyi oxşar təminatları təsbit etməklə, həbs qərarı ilə əhatə olunmayan müddətdə şəxsin həbsdə saxlanılmasını yolverilməz sayırlar. Bu mənada verilmə ilə bağlı xarici ölkənin vətəndaşının həbs edilməsi halı da istisnalıq təşkil eləmir.

Tacikistan Respublikasının vətəndaşı Nəsrullayevin öz ölkəsinə verilməsi ilə bağlı Rusiya Federasiyasında həbs edilməsi üzrə işdə Rusiyanın Konstitusiya Məhkəməsinin, eləcə də İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin çıxardığı nəticələr bunu əyani şəkildə təsdiq edir.

Bu işdə Nəsrullayev Tacikistanın ərazisində törətdiyi əməllərə görə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb olunmuş və onun barəsində icraatı aparan müstəntiq tərəfindən həbs qətimkan tədbiri seçilmişdi. Rusiya Federasiyasının ərazisində gizləndiyindən, Tacikistanın xahişi ilə Nəsrullayev 13 avqust 2003-cü ildə tutulmuş, onun verilməsi barədə sorğu 18 avqustda Rusiya tərəfinə çatdırıldıqdan sonra isə Moskva şəhəri Noqatinski Rayon Məhkəməsinin 21 avqust 2003-cü il tarixli qərarı ilə onun haqqında həbs qətimkan tədbiri seçilmişdi. Məhkəmə, Nəsrullayevin barəsində ekstradisiya məsələsinin qaldırılmasını nəzərə alaraq, qərarında həbsdə saxlama müddətini müəyyən etməmişdi (qeyd etmək lazımdır ki, Nəsrullayevin barəsində həbs qətimkan tədbiri olsa da, həmin tədbir Tacikistanın məhkəməsi tərəfindən deyil, müstəntiqin qərarı ilə seçildiyindən, RF CPM-in 466-cı maddəsi həbs qətimkan tədbirinin Rusiyanın müvafiq məhkəməsi tərəfindən yenidən seçilməsini tələb edirdi).

Nəsrullayev Rusiyanın müvafiq qurumları qarşısında siyasi sığınacağıın verilməsi haqqında məsələ qaldırdığından, prokurorluq onun Tacikistana ekstradisiya olunması haqqında qərarı siyasi sığınacağıın verilməsi barədə vəsatət qəti şəkildə rədd olunduqdan sonra - 3 iyul 2006-cı ildə qəbul etmişdi. Moskva Şəhər Məhkəməsi 21 avqust 2006-cı ildə Nəsrullayevin şikayətinə baxaraq, ekstradisiya haqqında qərarı ləğv etmiş və həmin tarixdən onu həbsdən azad etmişdi. Beləliklə təqribən 3 il sürən həmin dövr ərzində Nəsrullayev Rusiya Federasiyasında həbsdə saxlanılmışdı.

Həbsdə saxlanıldığı müddətdə Nəsrullayev dəfələrlə həbsin qanunsuz olması barədə Rusiya Federasiyasının Baş Prokurorluğuna, məhkəmə orqanlarına müraciət etsə də, müsbət nəticə əldə edə bilməmişdi. Bunun əsasında isə ekstradisiya ilə bağlı həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi məsələsinə münasibətdə Rusiyanın rəsmi qurumları ilə Nəsrullayev arasında mövcud olan fikir ayrılıqları dayanırdı.

Nəsrullayev RF-in Cinayət Prosesual Məcəlləsinin ümumi hissəsində təsbit edilən həbs qətimkan tədbiri haqqında qaydalara (109-cu maddənin müddəalarına) istinad edir və iddia edirdi ki, prosessual normalara görə həbs qətimkan tədbiri yalnız 2 aydan çox olmayan müddətə təyin edilməli olduğundan və 21 oktyabr 2003-cü ildə bitməsinə baxmayaraq, bu müddətin uzadılması barədə məhkəmə qərarı verilmədiyindən, onun həmin tarixdən sonra həbsdə saxlanılması qanunsuzdur və o, azadlığa buraxılmalıdır. Nəsrullayev müraciətlərində həmçinin onu da qeyd edirdi ki, Rusiya CPM-in 109-cu maddəsində həbsdə saxlanılmanın son müddəti kimi 18 ay müəyyən edildiyi halda, o, həmin müddət bitəndən sonra da həbs altında saxlanılmışdır.

Nəsrullyevin müraciətlərinə baxan Rusiyanın Baş Prokurorluğu və məhkəmələri isə bildirdilər ki, Rusiya Federasiyasının Cinayət Prosesual Məcəlləsində verilmə ilə bağlı şəxsin həbs olunması məsələsinə yalnız 466-cı maddədə toxunulur və orada həbsin müddəti haqqında heç nə deyilmir, eyni zamanda Məcəllənin ümumi hissəsinin həmin məsələləri tənzimləyən normalarına da istinad olunmur. Bu üzədən onlar hesab edirdilər ki, cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üçün xarici ölkə vətəndaşının öz ölkəsinə verilməsi barəsində məsələ qaldırıldıqda, onun haqqında seçilən həbs qətimkan tədbirinə RF CPM-in ümumi hissəsinin həbsin müddəti və bu müddətin uzadılması barədə normaları şamil olunmur. Onların qənaətinə görə, belə hallarda şəxsin həbsdə saxlanılma müddətinin davamiyyəti yalnız ekstradisiya məsələsinin həlli üçün tələb olunan vaxtla şərtləndirilir və bu məsələnin həlli nə qədər müddət çəkərsə, təqsirləndirilən şəxs uzatma barədə qərar verilmədən o qədər də həbsdə saxlanıla bilər (əslində bu mövqə məhkəmənin konkret müddət müəyyən etmədən şəxsin həbs olunması haqqında qərar çıxarmasına da bəraət qazandırır).

Nəsrullyevin Rusiyanın Baş Prokurorluğundan və ümumi məhkəmələrindən gözlədiyi cavabı ala bilməməsi onun Rusiyanın Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etməsinə səbəb oldu.

Konstitusiya Məhkəməsinə müraciətində Nəsrullayev iddia edirdi ki, Baş prokurorluğun əsaslandığı RF CPM-in 466-cı maddəsi ekstradisiya məsələsi qoyulan təqsirləndirilən şəxsin müvafiq qərar olmadan CPM-in ümumi hissəsinin normalarında təsbit edilmiş müddətlərdən artıq həbsdə saxlanılmasına şərait yaratmaqla onun Rusiya Konstitusiyasında göstərilən azadlıq hüququnu pozur.

RF-in Konstitusiya Məhkəməsi ekstradisiya olunması üçün xarici ölkə vətəndaşının həbsi ilə bağlı onu qeyd etdi ki, bu məsələ CPM-in 466-cı maddəsi ilə yanaşı Rusiya Federasiyasının qoşulduğu beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir və bu müqavilələrin normaları Rusiyanın milli qanunvericiliyi ilə müqayisədə üstün hüquqi qüvvəyə malikdirlər.

Konstitusiya Məhkəməsi baxılan məsələyə bilavasitə aidiyyəti olan, həm Rusiyanın, həm də Tacikistanın iştirak etdikləri 22 yanvar 1993-cü il tarixli Minsk Konvensiyasının 58, 60, 61, 62 və 67-ci maddələrini təhlil edərək onu qeyd etdi ki, barəsində öz ölkəsinə ekstradisiya olunması haqqında sorğu verilmiş təqsirləndirilən şəxsə həbs qətimkan tədbiri tətbiq olunduqda, verilmənin təmin olunması həbsin məqsədi kimi, verilmə barədə qərarın qəbul edilməsinə və verilmənin faktiki olaraq həyata keçirilməsinə tələb olunan zaman isə həbs qətimkan tədbirinin müddəti kimi çıxış edir. Faktiki olaraq Konstitusiya Məhkəməsi də, belə hallarda həbs müddətinin ekstradisiya üçün tələb olunan vaxtla şərtləndirildiyini etiraf etdi.

Lakin Konstitusiya Məhkəməsi onu da izah etdi ki, hətta ekstradisiya məsələsi qoyulduqda belə, həbsin tətbiqi, həbsdə saxlanılmanın müddəti və onun uzadılması haqqında məsələlər Rusiya Federasiyasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin ümumi hissəsinin (13-cü fəslinin) müəyyən etdiyi qaydalardan kənara çıxmaqla həll edilə bilməz. Çünki, Minsk Konvensiyası həbsin müddəti və uzadılması haqqında məsələlərə toxunmasa da, konvensiya ilə birbaşa tənzimlənməyən problemlərin hər bir iştirakçı dövlətin, yəni o cümlədən Rusiya Federasiyasının cinayət-prosessual qanunvericiliyi əsasında həll edilməsi qaydasını təsbit edir (maddə 8, 1-ci bənd). Odur ki, Rusiya Federasiyası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin «13-cü fəslinin («Qətimkan tədbirləri») qaydaları, onlar ümumi normalar olduğundan, cinayət mühakimə icraatının bütün mərhələ və formalarına, o cümlədən xarici ölkələrin sorğusu əsasında cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün şəxslərin verilməsi üzrə icraata şamil olunur»^[2]. Həmin qaydalar isə Konstitusiya Məhkəməsinin əvvəlki qərarlarına istinadən izah etdiyi kimi, təqsirləndirilən şəxsin «zəruri həddən artıq, davamiyyəti müddətlə məhdudlaşmayan, özbaşınalıqla və nəzarətsiz olaraq həbsə məruz qoyulmasına imkan yaradan normalar kimi təfsir edilə bilməzlər. Həbs qətimkan tədbirinin tətbiqinə Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının 55-ci maddəsinin 3-cü hissəsinin

məqsədlərinə cavab verən hallar mövcud olduda və yalnız məhkəmə tərəfindən nəzarət olunan ağılabatan müddətlər daxilində yol verilə bilər. Bu tələb isə təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanması ilə əlaqədar olan məsələlərin həlli zamanı məhkəmə tərəfindən həbs qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsinin və həbs müddətinin uzadılmasının faktik və hüquqi əsaslarının təqsirləndirilənin öz mövqeyini məhkəməyə çatdırmaq üçün müvafiq imkanlarla təmin edildiyi şəraitdə araşdırılmasını şərtləndirir, həbsdə saxlanılma məsələsinin özbaşınalıqla və yaxud hansısa formal əsaslara görə həll olunmasının qarşısını alır, eyni zamanda məhkəməyə bu məsələlərin həlli üçün əhəmiyyətli olan hallara dair öz dəyərləndirməsinə əsaslanmağa imkan verir»[3]. Məhkəmə xüsusi olaraq vurğuladı ki, özbaşınalıqla həbsə alınma və həbsdə saxlanılma hallarından müdafiə hüququ da daxil olmaqla azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququna dair konstitusion təminatlar hər kəsə bərabər şəkildə mənsub olduğundan, CPM-in həbs qətimkan tədbiri barədə ümumi normaları və onlar haqqında Konstitusiyaya Məhkəməsinin verdiyi rəsmi təfsir həbsə məruz qalan ölkə vətəndaşlarına aid olduğu kimi, barəsində ekstradisiya prosedurlarına başlanılmış xarici ölkələrin vətəndaşlarına da eyni dərəcədə şamil olunur.

Bu mülahizələr əsasında RF Konstitusiyaya Məhkəməsi o nəticəyə gəldi ki, Nəsrullayevin mübahisələndirdiyi Rusiya Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 466-cı maddəsi həmin məcəllənin həbs qətimkan tədbiri, o cümlədən həbsin müddətləri barəsində ümumi hissəsinin normalarının ekstradisiya ilə bağlı həbs olunma hallarına tətbiqinin qarşısını almadığından (əksinə bunu ehtiva elədiyindən) ərizəçinin konstitusion hüququnu pozan norma kimi qiymətləndirilə bilməz.

Sözü gedən qərardadın izah olunmasına dair Rusiya Federasiyası Baş Prokurorunun vəsatətinə baxmaqdan imtina edən RF Konstitusiyaya Məhkəməsi 11 iyul 2006-cı il tarixli 158-0 №-li qərardadında əvvəlki hüquqi mövqeyini bir daha təkrar etdi[4].

Nəsrullayevin ərizəsi əsasında işə baxan İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi də Rusiyanın müvafiq cinayət-prosessual normalarına həmin ölkənin Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən 4 aprel 2006-cı il tarixli qərardadda verilən təfsirləri əsas kimi nəzərə aldı. Avropa Məhkəməsi «Nəsrullayev Rusiyaya qarşı» iş üzrə çıxardığı 11 oktyabr 2007-ci il tarixli qərarında qeyd etdi ki, beynəlxalq məhkəmənin səlahiyyətlərinə digər məsələlərlə yanaşı «Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci paraqrafının «f» bəndi baxımından ərizəçinin həbsə alınmasının «qanuniliyini» milli hüquqda nəzərdə tutulmuş təminatlara xüsusi diqqət yetirməklə yoxlamaq daxildir. «Qanunla müəyyən olunmuş qayda»ya əməl olunması da daxil olmaqla həbsin «qanuniliyi» məsələsinə baxıldıqda, Konvensiya əsasən milli hüquqa göndərir və milli qanunvericiliyin maddi, prosesual normalarına riayət olunmasını tələb edir».[5]

Bundan sonra Avropa Məhkəməsi Rusiya Federasiyası Konstitusiyaya Məhkəməsinin yuxarıda təsvir edilən qərarına istinad edərək, qeyd elədi ki, «Konstitusiyaya Məhkəməsi Rusiya Federasiyasının ali məhkəmə orqanı olmaqla fərdi hüquqlara (məsələn, azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququna) dair konstitusion təminatlar barəsində rəsmi təfsir vermək səlahiyyəti daşıyır. Həmin təfsir mütləq hüquqi qüvvəyə malikdir. Ərizəçinin şikayətinə baxarkən Konstitusiyaya məhkəməsi təsdiq etdi ki, verilmə haqqında sorğuya baxıldıqda da azadlıq hüququ cinayət mühakimə icraatının digər növlərində tətbiq olunan eyni təminatlarla qorunmalıdır. Konstitusiyaya məhkəməsi birmənalı olaraq qeyd etdi ki, verilmə məqsədi ilə tətbiq olunan qətimkan tədbirləri yalnız Rusiya CPM-in 466-cı maddəsi ilə deyil, həm də məcəllənin 13 fəslində («Qətimkan tədbirləri» - H.N.) yer alan ümumi xarakterli normalarla tənzimlənə bilər. Konstitusiyaya məhkəməsi вЂл həbsin müəyyən olunmuş həddən artıq uzanmasının yolverilməz olduğunu dəfələrlə bəyan etmişdi. Rusiya Federasiyasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 109-cu maddəsi həbsin müddəti barədə məsələyə dair məcəllədə yeganə norma olduğundan, onun ərizəçiyə aid olmaması haqqında dəlil açıq-aydın RF Konstitusiyaya Məhkəməsinin psedent təcrübəsi ilə uzlaşmır»[6].

Göründüyü kimi, Avropa Məhkəməsi faktiki olaraq RF Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqeyi ilə razılaşmış və bu əsasa, eləcə də ziddiyyətli olması üzündən baxılan məsələ haqqında Rusiyanın hüquq təcrübəsinin hüquqi müəyyənlik prinsipi ilə bir araya sığmadığına görə, Nəsrullayevin işində Avropa Konvensiyasının 5-ci maddəsinin 1-ci paraqrafının «f» bəndinin pozuntusunu müəyyən etmişdi.

Rusiya Federasiyasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin şərh edilən qərarları o fikri bir daha təsdiq edir ki, cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üçün verilmə ilə əlaqədar şəxs barəsində tətbiq olunan həbsə, istər bu

qətimkan tədbiri «Ekstradisiya haqqında» Avropa Konvensiyası, istərsə də MDB ölkələri arasında bağlanmış Minsk Konvensiyası əsasında həyata keçirilsin, onun məhkəmə qərarı ilə əhatə olunması, zəruri həddi aşmaması, konkret olmaqla müddətlə məhdudlaşdırılması, məhkəmə nəzarəti üçün əlçatan olması kimi prosessual təminatlar şamil olunmalıdır. Çünki, həmin prosessual qaydalar Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında 16 dekabr 1966-cı il tarixli Beynəlxalq Paktda (maddə 9), həmçinin İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında 4 noyabr 1950-ci il tarixli Konvensiyada (maddə 5) təsbit edilən azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququnu təmin edən mexanizmlər olmaqla, Beynəlxalq Paktı və Avropa Konvensiyasını imzalamış ölkələr üçün (o cümlədən Azərbaycan - Rusiya, Azərbaycan - digər MDB dövlətləri arasında cinayət işləri üzrə hüquqi yardım münasibətlərində) ortaq dəyərlər rolunda çıxış edirlər.

Hesab edirik ki, məhz həmin dəyərlərin prioritet kimi qəbul edilməsi 2002-ci ilin 7 oktyabrında MDB ölkələri tərəfindən Kişinyov şəhərində «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» yeni Konvensiyanın imzalanmasını şərtləndirmişdir.

Minsk Konvensiyasında həbsin müddəti ilə bağlı məsələlər kifayət qədər müəyyənliklə tənzimlənmirdisə və bu üzəndən tətbiqetmə təcrübəsində ziddiyyətlərə (qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarında həbs müddətinin göstərilib-göstərilməməsi[7], ekstradisiya həyata keçirilən dövrdə həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılmasına zərurətin olub-olmaması[8], sorğu verildikdən sonra həbs müddətinin uzadılması barədə qərarların verilməsi vəzifəsinin sorğu verən, yoxsa sorğu alan dövlətin üzərinə düşməsi[9] barədə mübahisələrə) səbəb olurdusa, Kişinyov Konvensiyasında aydın şəkildə təsbit edildi ki, cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üçün verilmə ilə bağlı sorğu əsasında şəxs həbs olunduqda, bu tədbirin tətbiqi sorğu verən dövlətin müvafiq məhkəməsinin qərarına əsaslanmalı, məhkəmə qərarında həbs müddəti müəyyən edilməli və ekstradisiyanın həyata keçirilməsi üçün kifayət etmədikdə, bu müddət sorğu verən dövlətin məhkəməsi tərəfindən uzadılmalı, həbsdə saxlama müddəti bitdikdə və uzatma barədə qərar olmadığı təqdirdə isə şəxs həbsdən azad olunmalıdır (Kişinyov Konvensiyası, maddələr 73, 75 («q» bəndi)[10]. Artıq Kişinyov Konvensiyasını imzalayan dövlətlər birmənalı olaraq onu qəbul etdilər ki, şəxs barəsində ekstradisiya haqqında sorğunun və həbsə alma barədə qərarın daxil olması özü-özlüyündə onun ekstradisiya prosedurları sona çatdırılana qədər həbs altında saxlanılması üçün yetərli deyil, bu prosedurların həyata keçirildiyi dövr həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi və həbs müddətinin uzadılması barədə məhkəmə qərarlarında müəyyən olunan konkret müddətlərlə əhatə olunmalı, verilmə ilə əlaqədar həbsdə saxlanılma həmin müddətlərdən kənara çıxmamalıdır.

Özü də nəzərə alınmalıdır ki, Kişinyov Konvensiyası ekstradisiya haqqında sorğunun verilməsi ilə əlaqədar həbs müddətinin uzadılması üçün hansısa xüsusi prosedurlar, əlahiddə qaydalar müəyyən etmədi. Konvensiyanın 73-cü maddəsində təsbit edildi ki, «вЂїicraatında cinayət işi olan sorğu edən Razılığa gələn tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi öz daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq verilməsi nəzərdə tutulan şəxsin həbsdə saxlanılması müddətinin uzadılması məsələsini həll edirвЂї».[11] Yəni təqsirləndirilən şəxsin verilməsi barədə sorğu ilə Azərbaycan Respublikası müraciət edibsə, həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması barədə qərar Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin normaları, o cümlədən 159.3-cü maddəsi əsasında verilməlidir (məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş həbs müddətinin bitməsinə ən gec 7 gün qalmış mütsəntiq həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması barədə vəsatət qaldırmalı, prokuror həmin müddətin keçməsinə ən gec 5 gün qalmış məhkəməyə müvafiq təqdimatla müraciət etməli və məhkəmə də həbsdə saxlanılma müddətinin başa çatmasınadək şəxsin həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması barədə qərar qəbul etməlidir).

Kişinyov Konvensiyasında təsbit edilən həmin qaydalar birmənalı olaraq ona dəlalət edir ki, Azərbaycan Respublikasına ekstradisiya olunması üçün təqsirləndirilən şəxs bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin ərazisində həbsdə saxlanıldıqda, eləcə də artıq Azərbaycan Respublikasına təhvil verildikdə, AR CPM-in həbs müddətinin uzadılmasına dair ümumi qaydaları, o cümlədən həbs müddəti bitənədək həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması haqqında tələb onun barəsində mütləq şəkildə tətbiq olunmalıdır (çünki, təsəvvür etmək çətindir ki, milli hüququn həmin tələbi şəxs

xarici ölkənin ərazisində olduğu dövrdə işləsin, lakin Azərbaycanda, artıq şəxs ölkəmizə təhvil verildikdən sonra tətbiq edilməsin və beləliklə həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması qərarda göstərilən həbs müddətinin bitməsindən sonra da mümkün olsun).

MDB İcraçı Katibliyinin rəsmi internet səhifəsində yerləşdirilmiş məlumata əsasən hal-hazırda Kişinyov Konvensiyası MDB-nin 5 dövləti - Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Tacikistan tərəfindən ratifikasiya edilmişdir. Odur ki, Kişinyov Konvensiyası Azərbaycan Respublikasının məhz bu ölkələrlə cinayət işləri üzrə hüquqi yardım münasibətlərində tətbiq ediləcəkdir. Gürcüstan, Rusiya, Moldova və Ukrayna, habelə Kişinyov Konvensiyasını imzalamayan Özbəkistan və Türkmənistan ilə münasibətlər isə Minsk Konvensiyası ilə tənzimlənir.

Lakin sonuncularla münasibətlərdə də həbsin məhkəmə qərarına əsaslanması, müddətlə məhdudlaşdırılması, məhkəmə nəzarəti üçün əlçatan olması kimi ortaq dəyərlər öz əhəmiyyətini saxlayır və bu üzədən təqsirləndirilən şəxs bu ölkələrin ərazisində tutulub Azərbaycana təhvil verildikdə, məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilən həbsdə saxlama müddəti bitdiyi halda həmin müddətin uzadılması istisna olunur.

Bunu isbat etmək üçün qayıdaq Nəsrullayevin işi üzrə Rusiya Konstitusiyə Məhkəməsinin çıxardığı nəticələrə. Konstitusiyə Məhkəməsi, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, o nəticəyə gəlmişdi ki, ekstradisiya barədə sorğunun verilməsi ilə əlaqədar Rusiyada həbs olunan xarici ölkə vətəndaşına həmin ölkənin Cinayət Prosesual Məcəlləsinin ümumi hissəsinin həbs qətimkan tədbiri, o cümlədən həbsin müddətli olması və uzadılması haqqında normaları şamil olunur, yəni müddət bitəndən sonra uzatma qərarı olmadan şəxsin həbsdə saxlanması qanunla bir araya sığmır. İndi təsəvvür edək ki, şəxs Rusiyada verilmə barədə Azərbaycan Respublikasının sorğusu əsasında həbs olunmuş və Nəsrullyevin işində olduğu kimi Azərbaycanın cinayət təqibi orqanına təhvil verilənədək onun həbsdə saxlanılma müddəti bitmiş, lakin uzadılmamışdır. Yəni Azərbaycan vətəndaşı olan təqsirləndirilən şəxsin Rusiyada həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarında göstərilən müddətdən artıq həbsdə saxlanması qanuna zidd olmuşdur. Belə vəziyyətdə artıq Azərbaycana təhvil verilmiş həmin şəxs barəsində həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılması haqqında qərar verilərsə, bununla təqsirləndirilən şəxsin məhkəmə qərarında göstərilən müddətdən artıq Rusiyada həbsdə saxlanılmasına bəraət qazandırılır, Rusiyanın özünün ali məhkəmə orqanı tərəfindən qanunsuz hesab edilən həbsdə saxlanılma dövrünə qanunilik görüntüsü verilir.

Hər bir halda, hüquqi münasibətlər istər Kişinyov Konvensiyasını ratifikasiya etmiş, istərsə də Minsk Konvensiyasının hüquqi qüvvəsinin şamil olunduğu ölkələrlə yaransın, təqsirləndirilən şəxs Azərbaycan Respublikasına təhvil verildikdən sonra onun hüquqi vəziyyəti artıq milli hüquq normaları əsasında tənzimlənəcəkdir. Milli hüquq - Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin müvafiq normaları isə, yuxarıda əsaslandırdığımız kimi, məhkəmə qərarı ilə müəyyən olunmuş müddət keçdikdən sonra həmin müddətin uzadılması haqqında məsələnin qaldırılmasına yol vermir. Fikrimizcə, bunun əksini düşünmək məhkəmə qərarı ilə əhatə olunmayan həbsə bəraət qazandırmaq, azadlıq hüququnun qorunması üçün nəzərdə tutulmuş prosesual təminatları inkar etmək olardı.

İstifadə olunmuş normativ aktların və ədəbiyyatın siyahısı :

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, Qanun, 2009.
2. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008
3. «Ekstradisiya haqqında» 13 dekabr 1957-ci il tarixli Avropa Konvensiyası (15 oktyabr 1975-ci il tarixli Əlavə Protokolu və 17 mart 1978-ci il tarixli İkinci Əlavə Protokolu ilə birlikdə). Beynəlxalq sənədlər toplusu (III cild). Bakı, Qanun, 2008
4. «Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında» 16 dekabr 1966-cı il tarixli Beynəlxalq Pakt. Beynəlxalq sənədlər toplusu (I cild). Bakı, Qanun, 2008
5. İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında 4 noyabr 1950-ci il tarixli Konvensiya. Beynəlxalq sənədlər toplusu (III cild). Bakı, Qanun, 2008
6. «Müstəqil Dövlətlər Birliyinin mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 22 yanvar 1993-cü il tarixli Konvensiyası (Minsk Konvensiyası). Beynəlxalq sənədlər toplusu (I cild). Bakı, Qanun, 2008
7. «Müstəqil Dövlətlər Birliyinin mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 7 oktyabr 2002-ci il tarixli Konvensiyası (Kişinyov Konvensiyası). «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 2002-ci il 7 oktyabr tarixli Konvensiyaya qoşulması ilə əlaqədar Ədliyyə nazirliyinin üzərinə düşən vəzifələrin icrası barədə» Ədliyyə nazirliyinin 02.08.2006-cı il tarixli 14-T №-li əmri və aidiyyəti sənədlər. Bakı, 2006
8. ОРІСТѢРГѢР»еPSPѢе РљоPSCГC,ПѢC,СfC†PѢoPSPSoPio PŸCfPʼa P Pα оC, 4 aPİCТѢP»CЏ 2006 Pи. №101-О «Pџо PŸaP»oP±e PиCТaPŸPʼaPSPѢSa P eCГPиCfP±P»PѢPеPѢ PŸaPʼPŸPѢPеPѢCГC,aPS PќaCГCТCfP»P»oePІa XaP±PѢP±CfP»P»o PSa PSaCТCfCѢePSPѢe ePio PеоPSCГC,ПѢC,СfC†PѢoPSPSC«x PиCТaPІ CќaCГC,CЏPjPѢ PиeCТPіoPNѢ PѢ PІC,oCТoPNѢ CГC,aC,СНPѢ 466 PjPіoP»oPІPSo-PиCТoC†eCГCГCʼaP»CНPSoPіo PеоPʼePеCГa P oCГCГPѢPNѢCГPеоPNѢ PaePʼeCТaC†PѢPѢ» www.ksrf.ru
9. ОРІСТѢРГѢР»еPSPѢе РљоPSCГC,ПѢC,СfC†PѢoPSPSoPio CГCfPʼa P Pα оC, 11 PѢCТP»CЏ 2006 Pи. №158-О oP± оC,PeaP·e PІ CʼPʼoPІP»eC,PіoCТѢPSPѢPѢ xoPʼaC,aPNѢCГC,PІa PиePSeCТaP»CНPSoPіo PиCТoPеCfCТoCТa P oCГCГPѢPNѢCГPеоPNѢ PaePʼeCТaC†PѢPѢ oP± оC,„PѢC†PѢaP»CНPSoPj CТaP·CЏCЏCГPSePSPѢPѢ oPиCТѢPʼeP»ePSPѢCЏ PљoCГPSC,ПѢC,СfC†PѢoPSPSoPіo CГCfPʼa P oCГCГPѢPNѢCГPеоPNѢ PaePʼeCТaC†PѢPѢ оC, 4 aPиCТѢP»CЏ 2006 PіoPʼa №101-О. www.ksrf.ru
10. «PќaCГCТCfP»P»oePІ PиCТoC,PѢPІ P oCГCГPѢPѢ» P eCѢePSPѢe EPICТoPиePNѢCГPеоPіo CГCfPʼa Pіo PиCТaPІaPj CќeP»oPіePea оC, 11 oPеC,CЏP±CТCЏ 2007 Pи. (№656/06) /www.ehracmos.memo.ru/
11. PљaCГCГaC†PѢoPSPSaCЏ PиCТaPеC,PѢPea Pіo CʼPіoP»oPІPSC«Pj PʼeP»aPj PŸaPjaCТCГPеоPіo OP±P»aCГC,PSoPіo PŸCfPʼa P Pα, PjaPNѢ 2006 Pи. /www.oblsud-samara.ru/
12. Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin kommentariyası. C.H.Mövsumovun, B.C.Kərimovun və Ə.H.Hüseynovun redaktəsi ilə. «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2007
13. Pќ.A.PŸaC,„aCТoPІ. PPeCГC,CТaPʼPѢC†PѢCЏ PІ PjePŸPʼCfPSaCТoPʼPSoPj CʼPіoP»oPІPSoPj PиCТaPіe: PиCТoP±P»ePjC« C,eoCТPѢPѢ PѢ PиCТaPеC,PѢPеPѢ. Pњ.:PʼoP»C,eCТCГ PљP»CʼPіeCТ, 2005.

[1] «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında» 22 yanvar 1993-cü il tarixli Konvensiya (Minsk Konvensiyası) Beynəlxalq sənədlər toplusu (I cild). Bakı, Qanun, 2008, səh.237

[2] ОРІСТѢРГѢР»еPSPѢе РљоPSCГC,ПѢC,СfC†PѢoPSPSoPіo PŸCfPʼa P Pα оC, 4 aPиCТѢP»CЏ 2006 Pи. №101-О «Pџо PŸaP»oP±e PиCТaPŸPʼaPSPѢSa P eCГPиCfP±P»PѢPеPѢ PŸaPʼPŸPѢPеPѢCГC,aPS PќaCГCТCfP»P»oePІa XaP±PѢP±CfP»P»o PSa PSaCТCfCѢePSPѢe ePio PеоPSCГC,ПѢC,СfC†PѢoPSPSC«x PиCТaPІ CќaCГC,CЏPjPѢ PиeCТPіoPNѢ PѢ PІC,oCТoPNѢ

СГС,аС,СҺРё 466 РЈРіоР»oPIPSo-РіСТоС†eСГСГСгаР»СҺPSoPіo РeoPРеPеСГга Р oСГГРёPNёСГРeoPNё РaePРеСТаС†РёРё» www.ksrf.ru

[3] ОРіСТеPРеP»ePSPёe РльoPSCГС,РёC,СГС†РёoPSPSoPіo РҮСГРга Р Рa oC, 4 aРіСТеP»СЛ 2006 Рі. №101-О «Рұo РҗaР»oP±e РіСТаPҗPгаPSPёPsa Р eСГРіСГР±P»PёPёPё РҮaPРҗPҗPёPёCГС,аPS PкаСГСГСГР»P»oePIa XaP±PёP±СГР»P»o Psa PsaСГСГСёePSPёe ePіo PeoPSCГС,РёC,СГС†РёoPSPSC«x РіСТаPІ СгаСГС,СЛРРё РіeСТbІoPNё Рё PIC,oCТоPNё СГС,аС,СҺРё 466 РЈРіоР»oPIPSo-РіСТоС†eСГСГСгаР»СҺPSoPіo РeoPРеPеСГга Р oСГГРёPNёСГРeoPNё РaePРеСТаС†РёРё» www.ksrf.ru

[4] ОРіСТеPРеP»ePSPёe РльoPSCГС,РёC,СГС†РёoPSPSoPіo СГСГРга Р Рa oC, 11 РёСТbP»СЛ 2006 Рі. №158-О oP± oC,PeaP·e PІ СГРгоPІP»eC,PіoСТеPSPёPё xoPPaC,aPNёCГС,Pіa PіePSeCТаP»СҺPSoPіo РіСТоPеCГСГСТа P oСГГРёPNёСГРeoPNё РaePРеСТаС†РёРё oP± oC,РёC†PёaP»СҺPSoPі СТаP·СЛСЛСГPSePSPёPё oPіСТеPРеP»ePSPёСЛ РльoСГРPSC,РёC,СГС†РёoPSPSoPіo СГСГРга Р oСГГРёPNёСГРeoPNё РaePРеСТаС†РёРё oC, 4 aPіСТеP»СЛ 2006 PіoPга №101-О. www.ksrf.ru

[5]«PкаСГСГСГР»P»oePI РіСТоC,РёPI P oСГГРёPёPё» P eCёePSPёe EPICToPіePNёСГРeoPіo СГСГРга Pіo РіСТаPІaPj CҗeP»oPlePea oC, 11 oPеC,СЛР±СГСЛ 2007 Pі. (№656/06), пункт 70 (www.ehramos.memo.ru)

[6] «PкаСГСГСГР»P»oePI РіСТоC,РёPI P oСГГРёPёPё» P eCёePSPёe EPICToPіePNёСГРeoPіo СГСГРга Pіo РіСТаPІaPj CҗeP»oPlePea oC, 11 oPеC,СЛР±СГСЛ 2007 Pі. (№656/06), пункт 74

[7] Məsələn, Rusiya Federasiyası Samara şəhəri Oktyabrski Rayon Məhkəməsinin 13 mart 2006-cı il tarixli qərarı ilə barəsində ekstartisiya haqqında sorğu edilən Türkmənistan vətəndaşına həbs qətimkan tədbiri müddət (1 ay) müəyyən edilməklə seçilmişdi. İşə kassasiya qaydasında baxan Samara Vilayət Məhkəməsinin cinayət işləri üzrə kassasiya kollegiyası bununla razılaşmamış və rayon məhkəməsinin qərarını ləğv edərək 30 mart 2006-cı il tarixli qərarında göstərmişdi ki, şəxs ekstradisiya olunma barədə sorğu əsasında həbs olunduğundan, RF CPM-in 466-cı maddəsinə görə, həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərarla həbsdə saxlanılma müddəti təyin edilməməli

idi./РљаСГСГгаС†РёoPSPSaСЛ РіСТаPеC,РёPea Pіo СГРіoP»oPIPSC,Pj PРеP»aPj

РҮaPjaСГСГРeoPіo OP±P»aСГС,PSoPіo РҮСГРга Р Рa, PjaPNё 2006 Pі. www.oblsud-samara.ru/

[8]Məsələn, Nəsrullayevin işində Moskva şəhəri Tverskoy Rayon Məhkəməsi onun həbsdə saxlanılmasının qanunsuz olması haqqında şikayətə baxarkən 21 aprel 2005-ci il tarixli qərarında göstərmişdi ki, ərizəçi ekstradisiya olunma haqqında sorğu ilə əlaqədar həbs olunduğundan, həbsdə saxlama müddəti və həmin müddətin uzadılması haqqında qərar verilmədən ekstradisiya həyata keçirilənə qədər həbs altında saxlanıla bilər. Bu qərarı Moskva Şəhər Məhkəməsi də 9 iyun 2005-ci il tarixli qərarla ilə təsdiq etmişdi. Lakin elə həmin işdə Moskva Şəhər Babuşkinski Rayon Məhkəməsi ekstradisiya haqqında məsələnin həlli üçün əlavə vaxtın tələb olunması ilə əlaqədar rayon prokurorunun müavininin Nəsrullayevin həbsdə saxlama müddətinin uzadılması haqqında vəsatətinə baxmış və 1 iyul 2006-cı il tarixdə vəsatəti təmin edərək həbsdə saxlanılma müddətinin uzadılmasına qərar vermişdi. Və qəribəsi odur ki, bu qərar əvvəl tamamilə fərqli mövqə nümayiş etdirmiş Moskva Şəhər Məhkəməsi tərəfindən 13 sentyabr 2006-cı il tarixli qərarla təsdiq olunmuşdu. /«PкаСГСГСГР»P»oePI РіСТоC,РёPI P oСГГРёPёPё» P eCёePSPёe EPICToPіePNёСГРeoPіo СГСГРга Pіo РіСТаPІaPj CҗeP»oPlePea oC, 11 oPеC,СЛР±СГСЛ 2007 Pі. (№656/06),

[9] Məsələn, Nəsrullayevin işində nümayiş etdirdiyi hüquqi mövqeyə əsasən, RF Konstitusiyası Məhkəməsi Minsk Konvensiyasının 8-ci maddəsinə istinadən ekstradisiya haqqında sorğu alınandan sonra təqsirləndirilən şəxsə RF CPM-in normalarının şamil olduğunu hesab etsə də, elə həmin Konvensiyaya əsaslanan RF Ali Məhkəməsi qərarlarında bunun əksini izah edirdi. Belə ki, A.-nin Ermənistanla verilməsi haqqında iş üzrə RF Ali Məhkəməsinin 8 iyun 2005-ci il tarixli qərarında göstərilirdi ki, ekstradisiya ilə bağlı barəsində sorğu edilən şəxsin həbsdə saxlanılma müddəti RF CPM-in 109-cu maddəsi ilə tənzimlənir. Minsk Konvensiyasının tələblərinə görə, şəxsin barəsində sorğu verilənədək, o, xarici ölkənin müraciəti əsasında 40 gün ərzində həbsdə saxlanıla bilər. Bundan (sorğu daxil olandan - H.N.) sonra onun həbsdə saxlanılması ilə bağlı məsələlər sorğu verən (bu halda Ermənistan Respublikasının) cinayət-prosessual qanunvericiliyi əsasında tənzimlənir.

/«PкаСГСГСГР»P»oePI РіСТоC,РёPI P oСГГРёPёPё» P eCёePSPёe EPICToPіePNёСГРeoPіo СГСГРга Pіo РіСТаPІaPj CҗeP»oPlePea oC, 11 oPеC,СЛР±СГСЛ 2007 Pі. (№656/06),

[10] «Mülki, ail əvə cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 2002-ci il 7 oktyabr tarixli Konvensiya. «Mülki, ail əvə cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 2002-ci il 7 oktyabr tarixli Konvensiyaya qoşulması ilə əlaqədar Ədliyyə nazirliyinin üzərinə düşən vəzifələrin icrası barədə» Ədliyyə nazirliyinin 02.08.2006-cı il tarixli 14-T №-li əmri və aidiyyəti sənədlər. Bakı, 2006., səh 53, 54

[11] «Mülki, ail əvə cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 2002-ci il 7 oktyabr tarixli Konvensiya. «Mülki, ail əvə cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» 2002-ci il 7 oktyabr tarixli Konvensiyaya qoşulması ilə əlaqədar Ədliyyə nazirliyinin üzərinə

Fəxrəddin Rüstəm oğlu Məmmədov
Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin hakimi

Azərbaycan Respublikası Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 65.5-ci maddəsi haqqında mülahizələr

Haqqında danışmaq istədiyimiz Azərbaycan Respublikası Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 65.5-ci maddəsində nəzərdə tutulub ki, «məhkəmə cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında təhqiqatçının, müstəntiqin və ya prokurorun qərarını məhkəmə nəzarəti funksiyasını həyata keçirərkən ləğv edə bilər, məhkəmə baxışı nəticəsində isə, həmçinin xüsusi qərar çıxara bilər»[1].

Bu müddəa bəzi alimlər və təcrübi işçilər tərəfindən cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərara xüsusi məhkəmə icraatı ilə yanaşı, həm də I instansiya üzrə aparılan məhkəmə icraatında baxmaq imkanı verən qayda kimi nəzərdən keçirilir.

Məsələn, «Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin kommentariyasının» müəllifləri məcəllənin 65.5-ci maddəsini şərh edərkən yazırlar: «CPM-in 442.2-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmənin baxdığı məsələlərdən biri də cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarlarından şikayətlərdir. Tədqiqatçının, müstəntiqin, prokurorun cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı da məhkəmə tərəfindən CPM-in 450-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydada yoxlanılaraq, bunun üçün əsaslar olduqda ləğv edilə bilər. **Cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın qanunsuz olduğu məhkəmə baxışı zamanı aşkar olunduqda isə məhkəmə həmin qərarı ləğv etməklə yanaşı, CPM-in 355-ci maddəsinə müvafiq xüsusi qərar da çıxara bilər**»[2].

Hesab edirik ki, bunu düzgün təfsir kimi qəbul etmək olmaz. Mövqeyimizi isbat etmək üçün isə kommentariyada verilən həmin təfsiri əsas kimi götürməklə CPM-in 65.5-ci maddəsinin təhlil edilməsini və onun səbəb olduğu problemlərin ortaya qoyulmasını məqsədəuyğun sayırıq.

Əgər nəzərə alınsa ki, Azərbaycan Respublikası CPM-in 298, 477 və 485-ci maddələrinə əsasən məhkəmə baxışının predmetinə cinayət işi, sadələşdirilmiş icraat materialı, xüsusi ittiham qaydasında şikayət və yaxud məcburi tibbi tədbirlərin təyin edilməsi üzrə icraatın materialları daxildir, bundan aydın olur ki, cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərar özü-özlüyündə məhkəmə baxışının predmetini təşkil edə bilməz. Yəni cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında hər hansı bir qərarın məhkəmə araşdırmasının müstəsna predmeti kimi məhkəmə baxışına çıxarılması mümkün deyil. Belə qərarların qanuniliyinin ayrıca yoxlanılmasını prosesual qanun məhkəmə baxışının deyil, xüsusi məhkəmə icraatının predmetinə aid etmişdir (maddələr 442, 449-451, 454). Bundan belə nəticəyə gəlmək olar ki, verilən təfsirə görə, CPM-in 65.5-ci maddəsində göstərilən qərar yalnız o halda məhkəmə baxışında müzakirə obyektinə çevrilə bilər, nə vaxt ki, onunla cinayət təqibinə hissəvi xitam verilir və beləliklə həmin

qərar cinayət işinin (sadələşdirilmiş və ya məcburi tibbi tədbirlərin təyin edilməsi üzrə icraat materiallarının) tərkibində məhkəməyə təqdim olunur.

İndi isə baxaq görək məhkəmə baxışında cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərarın qanunsuz olması barədə məsələ hansı hallarla əlaqədar meydana gələ bilər.

Fikrimizcə, prosedur pozuntularını nəzərə almasaq, bu məsələnin ortaya çıxmasına aşağıdakı üç hal səbəb ola bilər.

Birincisi - məhkəməyəqədər icraatda başqa şəxs haqqında cinayət təqibinə hissəvi xitam verildikdə, lakin buna baxmayaraq məhkəmə baxışı gedişində təqsirləndirilənin cinayət əməlini məhz həmin şəxslə əlbir törətməsi müəyyən olunduqda.

İkincisi - təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı irəli sürülmüş ittihamda göstərilən cinayət əməli ilə əlaqəsi olmayan başqa cinayəti törətməsi aşkar edildikdə və bu hadisə ilə bağlı cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərar olduqda.

Üçüncüsü - təqsirləndirilən şəxsin hərəkətlərində (hərəkətsizliyində) ona qarşı irəli sürülmüş ittihamla müqayisədə daha ağır cinayətin əlamətləri (məsələn, cinayətin əlavə epizodları) müəyyən olunduqda, lakin məhkəməyəqədər icraatda həmin epizodlar üzrə cinayət təqibinə hissəvi xitam verildikdə.

Bu üç halın xaricində cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qanunsuz qərarın təzahür formalarını təsəvvür etmək çətindir.

Lakin məsələ ondadır ki, bu halların hamısı cinayət prosessual qanunun məxsusi olaraq həmin məsələlərə həsr olunan normalarında öz hüquqi tənзимini tapmışdır.

Məhkəmə baxışı zamanı təqsirləndirilənin cinayəti başqa şəxslə əlbir olaraq və yaxud cinayətin ittihamda göstərilməyən epizodlarını törətməsinin aşkar olunması onun əməlinə daha ağır cinayətin əlamətlərinin olması və ona qarşı daha ağır ittihamın irəli sürülməsi üçün əsasların meydana gəlməsi deməkdir. Bu hala xüsusi olaraq həsr olunmuş Azərbaycan Respublikası CPM-in 318.2-ci maddəsi belə vəziyyətlərdə məhkəmə baxışında iştirak edən dövlət ittihamçısının və yaxud zərərçəkən şəxsin vəsatəti əsasında məhkəmə baxışının dayandırılmasını və cinayət işinin daha ağır ittihamın irəli sürülməsi üçün ibtidai istintaqa prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarılması haqqında qərarın qəbul edilməsini məhkəmənin vəzifəsi (zərərçəkən vəsatət qaldırdaqda - hüququ) kimi nəzərdə tutur.

Məhkəmə baxışında təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı irəli sürülmüş ittihamda göstərilməyən tamamilə başqa cinayət əməlini törətməsi müəyyən olunduqda isə, prosessual qanun məhkəmədən bu barədə onda olan məlumatları dərhal baxılması üçün ibtidai istintaqa prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora göndərməyi tələb edir (maddə 207.6).

Aydındır ki, belə vəziyyətlər təqsirləndirilən şəxs barəsində cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərar olduğu halda da meydana gələ, məsələn, çoxepizodlu cinayətin bir epizodu üzrə və yaxud ittihamla bağlı olmayan ayrıca hadisə üzrə cinayət təqibinə hissəvi xitam verildiyi halda həmin əməllərin təqsirləndirilən tərəfindən törədilməsi məhkəmədə üzə çıxma bilər.

Lakin prosessual qanun məhkəmənin həmin vəziyyətlərin meydana gəlməsi ilə əlaqədar yaranan vəzifələrini bu hallar üzrə cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarların olub-olmaması ilə əlaqələndirmədən müəyyən etmişdir. Yəni istər ibtidai

istintaq orqanının cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərarı olsun, istərsə də olmasın, təqsirləndirilən şəxsə qarşı daha ağır ittihamın irəli sürülməsi haqqında prokuror vəsatət qaldırıqda və yaxud təqsirləndirilən şəxsin ittihamla əlaqəsi olmayan başqa cinayəti törətməsi aşkar olunduqda, məhkəmə məhz CPM-in 318.2 və 207.6-cı maddələrində göstərilən vəzifələri yerinə yetirməyə bocludur. Qanunverici xitam qərarının olub-olmamasını əhəmiyyətli saymadığı kimi, belə qərar olduğu halda onun ləğv edilməsi vəzifəsini də məhkəmənin üzərinə qoymamışdır. Həmin maddələrin mənasına görə, bu vəziyyətlərdə cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etmək vəzifəsi ibtidai istintaqa prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun üzərinə düşür.

Göründüyü kimi, CPM-in 318.2 və 207.6-cı maddələri sözü gedən vəziyyətlərdə məhkəmənin üzərinə düşən vəzifələri cinayət mühakimə icraatında məhkəmənin rolunu, yəni tərəfsiz olmaqla, cinayət təqibi funksiyası ilə yüklənmədiyini nəzərə almaqla təsbit etmişdir. Həmin maddələr elə tərtib olunub və məhkəmənin vəzifələri elə müəyyən olunub ki, nə CPM-in 318.2-ci maddəsi, nə də ki, 207.6-cı maddəsi məhkəməni ittiham funksiyasına müdaxilə etmək məcburiyyətində qoymur. Hər iki halda ittihamla bağlı qərarların verilməsini məhkəmə ibtidai istintaqa prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun öhdəsinə buraxır. Ona görə də məhz prokuror zəruri əsasların olması qənaətinə gələrsə cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etməklə təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittihamı CPM-in 318.2-ci maddəsində göstərilən qaydada ağırlaşdırar və yaxud 207.6-cı maddədə göstərilən qayda əsasında hissəvi xitam qərarını ləğv edərək ittihamı daxil edilməyən cinayət üzrə cinayət təqibini ayrıca icraatda davam etdirə bilər.

CPM-in 65.5-ci maddəsinə verilən təfsir isə mahiyyətə eyni vəziyyətdə məhkəmədən CPM-in 318.2 və 207.6-cı maddələrində nəzərdə tutulduğundan tamamilə fərqli qaydada hərəkət etməyi - cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etməyi tələb edir. Məhkəmə baxışında cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etmək isə təqsirləndirilən şəxsin əməlinə daha ağır cinayətin əlamətlərinin olması və yaxud onun tərəfindən başqa cinayətin də törədilməsi haqqında nəticəyə gəlmək, həmin hallarla bağlı cinayət təqibini yenidən başlatdırmaq (cinayət təqibinin davam etdirilməsini təmin etmək) deməkdir.

Göründüyü kimi, şərh olunan məsələ ilə bağlı Azərbaycan Respublikası CPM-in 318.2 və 207.6-cı maddələrində nəzərdə tutulan qaydalar həmin Məcəllənin 11, 28, 32-ci maddələrində təsbit edilən və məqsədi məhkəmənin tərəfsizliyini qorumaq olan cinayət mühakimə icraatının prinsipləri ilə nə qədər həmahəng səsəlirsə, CPM-in 65.5-ci maddəsinin təfsiri bir o qədər həmin prinsiplərlə uzlaşmır. Çünki, 318.2 və 207.6-cı maddələrdən fərqli olaraq nəinki məhkəmənin tərəfsizliyini qorumur, hətta birmənalı olaraq onu müasir cinayət mühakimə icraatında oynadığı rola xas olmayan ittiham funksiyasına aid vəzifə ilə yükləyir.

Cinayət-Prosessual Məcəllənin 65.5-ci maddəsinə verilən təfsirin qüsurlu olması bir çox başqa əlamətlərdə də özünü göstərir.

Prosessual Qanun elə qurulub ki, onun normaları arasında möhkəm əlaqələr, asılılıqlar mövcuddur. Məsələn, müəyyən norma məhkəmənin hər hansı bir qərarı qəbul etmək səlahiyyətini təsbit edərsə, qanunun başqa müddələri bu səlahiyyətin həyata keçirilməsi yollarını göstərir və beləliklə sözü gedən normanın tətbiqi üçün şəraiti təmin edirlər. Tənqid etdiyimiz təfsiri rəhbər tutsaq, CPM-in 65.5-ci maddəsi haqqında bunu söyləyə bilmərik. Çünki həmin təfsir Cinayət Prosesual Məcəlləsinin

65.5-ci maddəsinə prosesual qanunun digər normalarından təcrid edir, sanki onu Məcəllənin ümumi kontekstindən və prosesual normalar sistemindən çıxarır. Bu təfsirə görə maddənin özündən aydın olmur və CPM-in heç bir başqa müddəsi izah etmir ki, məhkəmə baxışında cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərar necə yoxlanılmalıdır - bunu məhkəmə özü edə bilər, yoxsa qərarın təftiş edilməsi üçün cinayət prosesi tərəflərinin təşəbbüsü gərəkdir; xitam qərarının qanunsuzluğunun müəyyən edilməsi üzrə məhkəmənin səlahiyyətləri hara qədər uzanır; qərarı ləğv etdikdən sonra məhkəmə nə etməli və onun icraatında olan cinayət işinin aqibəti necə olmalıdır (axı cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərarın ləğv edilməsi faktiki olaraq məhkəmə baxışının predmetini təşkil edən cinayət əməlinin ağırlaşması və yaxud təqsirləndirilən şəxsin başqa cinayətin də törədilməsində təqib olunması deməkdir)?

Təbii ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsi düzgün olmayan təfsirin doğurduğu bütün bu sualları cavabsız qoyur, nəticədə isə CPM-in 65.5-ci maddəsinin tətbiqi ilə bağlı çox ziddiyyətli və yanlış təcrübənin formalaşması üçün yol açılır.

Bəziləri hesab edirlər ki, CPM-in 65.5-ci maddəsi məhkəmə baxışında cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın yoxlanılması üzrə məhkəmənin səlahiyyətlərini hüdudlandırmadığından və hər hansı şərtlə əlaqələndirmədiyindən, məhkəmə öz təşəbbüsü ilə həmin qərarın qanuniliyini yoxlamağa və bu məqsədlə hətta cinayət prosesi tərəflərinin təqdim etmədikləri sübutları araşdırmağa, məsələn əlavə şahidləri dindirməyə, yoxlama nəticəsində cinayət prosesi tərəflərinin mövqeyindən asılı olmayaraq cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etməyə haqlıdır.

Bir çoxları isə məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsi (cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın qanuniliyinin yoxlanılması) üzrə xüsusi icraat qaydalarını rəhbər tutaraq, hesab edirlər ki, məhkəmə baxışında da eyni qayda tətbiq olunmalı, yəni məhkəmə öz təşəbbüsü ilə deyil, yalnız həmin qərarı mübahisələndirmək hüququ olan şəxslərin vəsatəti əsasında cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın qanuniliyini yoxlaya bilər. Belə hüquqa isə Azərbaycan Respublikası CPM-in 449.2-ci maddəsinə əsasən təqsirləndirilən şəxs və onun müdafiəçisi, zərər çəkmiş şəxs və onun qanuni nümayəndəsi habelə qərarın qəbul edilməsi ilə hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər malikdirlər.

İlk baxışından bu mövqələr fərqli görünsələr də, əslində mahiyyət baxımından eyni yanaşma tərzinə kökləndikləri üçün hər ikisi yanlıştır. Çünki bu təfsirlərin heç biri məhkəmə baxışının hüdudlarını göstərən Azərbaycan Respublikası CPM-in 318.1-ci maddəsinin tələbini nəzərə almır. Həmin maddədə nəzərdə tutulan qaydaya görə isə «məhkəmə baxışı zamanı cinayət işinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat materialına və ya xüsusi ittiham üzrə şikayətə yalnız təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş və ya məhkəməyə verilən ittiham daxilində baxılır. Məhkəmə baxışı nəticəsində məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin əməlini ağır cinayətdən daha yüngül cinayət əməlinə tövsif etmək, habelə ona qarşı irəli sürülmüş ittihamdan ayrı-ayrı bəndləri çıxarmaq hüququna malikdir».[3]

Gətirilən hər iki variantda isə məhkəmə istər öz təşəbbüsü, istərsə də cinayət prosesi tərəflərinin təşəbbüsü ilə olsun, təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittihamın hüdudlarından kənara çıxaraq, irəli sürülməyən (haqqında xitam qərarı olan) ittiham üzrə araşdırma aparır və bu araşdırmanın nəticəsində cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın ləğv edilməsinə dair qərar qəbul edir. Yəni CPM-in 318.1-ci maddəsinin tələbinə görə yalnız təqsirləndirilən şəxsin əməlini ağır cinayətdən daha yüngül cinayət əməlinə tövsif etmək, habelə irəli sürülmüş ittihamdan ayrı-ayrı bəndləri çıxarmaqla onun vəziyyətini yüngülləşdirmək hüququna malik olduğu halda, cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etməklə faktiki olaraq baxılan cinayəti (ittihamı) ağırlaşdırır və yaxud ittihamla bağlı olmayan cinayət üzrə cinayət təqibinin davam etdirilməsini təmin edir, bir sözlə istənilən halda 318.1-ci maddənin ziddinə olaraq bilavasitə özü təqsirləndirilən şəxsin vəziyyətini pisləşdirir.

Bu zaman təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququnun pozulması da qaçılmaz olur. Çünki o, faktiki olaraq ona qarşı irəli sürülməyən, yəni müdafiəsini hazırlamadığı ittiham üzrə məhkəmədə araşdırmaya (təqibə) məruz qalır.

Tənqid etdiyimiz ikinci mövqenin qüsuru həm də ondadır ki, onun tərəfdarları cinayət prosesinin xüsusi icraat mərhələsinə aid olan qaydalarını mexaniki surətdə məhkəmə baxışı mərhələsinə də şamil edirlər. Halbuki CPM-in 449.2-ci maddəsində sadalanmış şəxslərin cinayət təqibi orqanının qərarından şikayət vermək hüququ məxsusi olaraq məhkəməyəqədər icraat üçün nəzərdə tutulmuş hüquqdur. Bu hüquq məhz məhkəməyəqədər icraatı aparan orqan üzərində və bu səbəbdən sırf həmin icraat dövründə məhkəmə nəzarətinin təmin edilməsinə yönələn prosessual imkandır. Xüsusi icraat (məhkəmə nəzarəti) vasitəsi ilə məhz məhkəməyəqədər icraatın qanunauyğunluğu təmin olunur. Məhkəməyəqədər icraat bitəndən və cinayət prosesinin artıq yeni - məhkəmə baxışı mərhələsi başlayandan sonra məhkəməyəqədər icraat üzərində məhkəmə nəzarətini həyata keçirmək gərəksiz və gecikmiş fəaliyyət olardı. Heç təsadüfi deyil ki, qanunverici cinayət təqibi orqanının qərarından şikayətin verilməsi üçün 10 günlük müddət müəyyən etməklə (CPM, maddə 282.1) həmin hüququn həyata keçirilməsi dövrünü cinayət prosesinin məhkəməyəqədər icraat mərhələsi ilə məhdudlaşdırmışdır. CPM-in 449.2-ci maddəsində göstərilən şəxslərin məhkəmə baxışında da cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın yoxlanılmasına dair təşəbbüs irəli sürmək hüququnu tanıyanlar isə göstərilən qaydaya zidd çıxır, faktiki olaraq cinayət prosesi mərhələlərinin özünəməxsusluğunu və təyinatını inkar edirlər.

Deyə bilərlər ki, cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərarının qanunsuzluğu məhkəmə baxışında heç əlavə yoxlama aparılmadan da üzə çıxıb bilər. Təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittihamın məhkəmədə araşdırılması çərçivəsində cinayət prosesi tərəflərinin təqdim etdikləri sübutlardan, məsələn ittihamla bağlı dindirilmiş şahidlərin ifadələrindən, təqsirləndirilən şəxsin özünün etiraflarından aydın ola bilər ki, çoxepizodlu cinayətin müəyyən epizoduna görə məhkəməyəqədər icraatda qəbul edilən cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında qərar qanunsuzdur. Belə vəziyyətin yaranmasını əlbəttə ki, istisna etmək olmaz. Lakin bu ehtimal da CPM-in 65.5-ci maddəsini kommentariyada verilən təfsirə uyğun olaraq tətbiq etdikdə məhkəməni prosessual çətinliklərdən qurtarmır. Çünki artıq bu halda CPM-in 65.5-ci maddəsinin tətbiqi ilə bağlı yuxarıdakı suallar vasitəsi ilə ifadə etdiyimiz digər problemlər ortaya çıxır. Yəni məhkəmə yenə də sual qarşısında qalır: yaranmış vəziyyətdə necə davranmalı, hansı qərarları qəbul etməlidir?

Aydındır ki, məhkəmə CPM-in 65.5-ci maddəsinə verilən təfsirə uyğun olaraq hərəkət edib, cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv edərsə, heç şübhəsiz ki, CPM-in 318.2-ci maddəsinə görə müstəsna olaraq ittiham tərəfinə mənsub olan ittihamın ağırlaşdırılması üzrə təşəbbüs irəli sürmək hüququnu mənimsəmiş olar və faktiki olaraq cinayət təqibi funksiyasını yerinə yetirər (axı 318.2-ci maddəyə əsasən dövlət ittihamçısı və yaxud zərərçəkən ittihamın ağırlaşdırılması üçün vəsatət qaldırmadıqları təqdirdə məhkəmə bu istiqamətdə hər hansı hərəkət etməyə, qərar qəbul etməyə səlahiyyətli deyil). Və bu halda məhkəmə yalnız CPM-in 318.2-ci maddəsi ilə deyil, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, cinayət mühakimə icraatının ümumi prinsiplərini müəyyən edən normaları ilə də ziddiyyətə girir. Çünki cinayət prosesində tərəflərin çəkişməsi prinsipini təsbit edən CPM-in 32-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə baxışı zamanı cinayət təqibi funksiyasını məhkəmə deyil, dövlət ittihamçısı və xüsusi ittihamçı həyata keçirir (maddə 32.2.8).

İndi isə təsəvvür edək ki, məhkəmə həmin prinsiplərə rəğmən, cinayət təqibinə hissəvi xitam verilməsi haqqında cinayət təqibi orqanının qərarını ləğv etmişdir. Bəs bundan sonra məhkəmə nə etməli, onun növbəti addımı necə olmalıdır?

Təbii ki, məhkəmə xitam qərarını ləğv etməklə faktiki olaraq ağırlaşdırılmasına səbəb olduğu cinayət əməli üzrə məhkəmə baxışını davam etdirə və bu cinayətlə bağlı hökm çıxara bilməz (nə qədər ki, daha ağır cinayət üzrə ittiham irəli sürmək səlahiyyətində olan cinayət təqibi orqanı bunu etməyib).

Eyni zamanda məhkəmə cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın ləğv edilməsi ilə təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittihamın ağırlaşdırılması üçün əsasların yaranmasına baxmayaraq, cinayət işini ibtidai istintaqa prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora da qaytara bilməz. Çünki məhkəmə baxışında belə qərarın qəbul edilməsi üçün CPM-in 318.2-ci maddəsində başqa prosedur müəyyən olunmuş və bu prosedurda məhkəmənin cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etmək və öz mülahizələrinə əsasən işi prokurora qaytarmaq və beləliklə ittihamın həcmnin müəyyənləşdirilməsi üzrə fəaliyyətdə iştirak etmək səlahiyyəti nəzərdə tutulmamışdır.

Göründüyü kimi CPM-in 65.5-ci maddəsinə kommentariyada verilən təfsir normanın qüsurlu olması haqqında təsəvvür formalaşdırır və həddindən artıq problemlər doğurmaqla faktiki olaraq onun tətbiqini qeyri-mümkün edir. Əslində isə maddənin qüsurlu və digər prosessual qaydalarla ziddiyyətdə olması barədə təsəvvürlər təfsirin özündən, onun CPM-in 65.5-ci maddəsinin real məzmununu və gerçək hüquqi mənasını əks etdirməməsindən irəli gəlir.

Aydındır ki, həmin nöqsanlar CPM-in 65.5-ci maddəsinin cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarları məhkəmə baxışında ləğv etmək imkanı verən norma kimi təfsir olunmasını istisna edir. Çünki qanunverici bu dərəcədə qüsurlu, Məcəllənin ruhuna, digər prosessual qaydalarına uyğun gəlməyən və bu üzədən tətbiq edilməsi qətiyyən mümkün olmayan hüquq qaydasını Cinayət-Prosessual Məcəlləsinə daxil etməzdi.

Odur ki, şərh edilən təfsirin qüsurlarını nəzərdə saxlamaqla CPM-in 65.5-ci maddəsinin mətninə daha diqqətlə baxaq və onun gerçək hüquqi mənasını görməyə çalışaq.

Hesab edirik ki, CPM-in 65.5-ci maddəsi məhkəmə baxışında cinayət təqibinə xitam verilməsi imkanını deyil, yalnız məhkəmənin xüsusi qərar çıxarmaq hüququnu təsbit edir. Maddənin mətninə diqqətlə baxaq: «məhkəmə cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı vTB məhkəmə nəzarəti funksiyalarını həyata keçirərkən ləğv edə bilər, məhkəmə baxışı nəticəsində isə həmçinin xüsusi qərar çıxara bilər». Yəni, sözü gedən normaya görə məhkəmə xüsusi icraatda məhkəmə nəzarəti funksiyalarını həyata keçirərkən cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etməklə yanaşı, məhkəmə baxışında bununla bağlı xüsusi qərar da çıxara bilər. Başqa sözlə CPM-in 65.5-ci maddəsi məhkəmənin cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etmək səlahiyyətini - ancaq xüsusi icraata, həmin qərarının ləğv edilməsinə görə xüsusi qərar çıxarmaq səlahiyyətini isə müstəsna olaraq məhkəmə baxışı mərhələsinə aid etmişdir.

Bu da tamamilə başadüşüləndir. Çünki, təqsirsizlik prezumpsiyasına görə, məhkəmə nəzarəti funksiyasının yerinə yetirilməsi zamanı cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etməklə yanaşı məhkəmə həmin qərarı çıxarmış təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror barəsində xüsusi qərar da çıxara bilməz. Çünki məhkəmə xüsusi

icraatda cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etmək səlahiyyətində olsa da, şəxsin cinayətin törədilməsində təqsirli olması barədə qəti qərar vermir. Təqsirlilik məsələsi yalnız məhkəmə baxışı nəticəsində həll oluna bilər. Deməli məhkəmənin xüsusi icraat mərhələsində cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etməsi ilə bağlı təqsirləndirilənə qarşı irəli sürülmüş ittihamın düzgünlüyü də yalnız bu mərhələdə öz təsdiqini tapa bilər. Beləliklə məhkəmə baxışı nəticəsində həm də cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın yanlış olması təsdiqini tapmış olar və bununla da həmin qərarı qəbul etmiş vəzifəli şəxslər barəsində xüsusi qərarın çıxarılması üçün qanuni əsaslar yaranar.

Xüsusi icraat mərhələsində isə belə əsasların yaranması mümkün deyil. Çünki istisna etmək olmaz ki, I instansiya qaydasında cinayət işinə baxan məhkəmə cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın məhkəmə nəzarəti qaydasında ləğv edilməsindən sonra təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittihamın yanlış olması haqqında nəticəyə gəlsin və ona bəraət versin. Hesab edirik ki, məhz buna görə CPM-in 65.5-ci maddəsi elə tərtib olunub ki, məhkəmənin cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərara baxmaq səlahiyyətinin xüsusi icraata, xüsusi qərar çıxarmaq səlahiyyətinin isə məhkəmə baxışı mərhələsinə aid edilməsi onun məzmunundan aydın görsənsin.

Fikrimizcə, CPM-in 65.5-ci maddəsini başqa cür başa düşmək, yəni onu məhkəmələrə cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərara məhkəmə baxışında baxmaq səlahiyyəti verən norma kimi təfsir etmək hüquq tətbiq edənləri yuxarıda göstərdiyimiz həlli mümkün olmayan problemlərlə qarşı-qarşıya qoymaq deməkdir.

Yürüdülmüş mülahizələr xüsusi icraatda məhkəmənin cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etmək səlahiyyəti ilə də bağlı müəyyən mülahizə və təkliflər üçün əsas yaradır.

Bir halda ki, yuxarıda təsvir edilən vəziyyətin meydana gəlməsi, yəni işə mahiyyəti üzrə baxan məhkəmənin cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı məhkəmə nəzarəti qaydasında ləğv etmiş məhkəmə ilə razılaşmaması mümkündür, onda həmin səlahiyyətin (xitam qərarını ləğv etmək səlahiyyətinin) məhkəməyə verilməsi nə dərəcədə məqsədəuyğundur? Məhkəmələrin bir-birinə zidd olan qərarlar verməsi üçün şərait yaradan prosessual qaydaların Məcəlləyə daxil edilməsi düzgündürmü? Daha düzgün olmazdı ki, cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərara (və yaxud cinayət işinin başlanılmasının rədd olunması haqqında qərara) məhkəmə nəzarəti qaydasında baxan məhkəmə yalnız bu qərarların qanunauyğunluğu barədə mövqeyini bildirsin, lakin özü onların ləğv edilməsi barədə qərar verməsin?

Yeri gəlmişkən onu qeyd edək ki, məsələn Rusiya Federasiyasının Cinayət Prosesual Məcəlləsində (maddələr 214, 125) cinayət təqibi orqanının qərarlarından və hərəkətlərindən verilən şikayətlərə məhkəmədə baxıldığı zaman məhkəmənin həmin orqanın qərarını (o cümlədən cinayət işinin başlanılmasının rədd olunması və cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarları) ləğv etmək səlahiyyəti nəzərdə tutulmamışdır. Həmin şikayətlərə baxan məhkəmə CPM-in 125-ci maddəsinin 5-ci hissəsinin 1-ci bəndinə görə, yalnız hərəkətin və yaxud qərarın qanunsuz və ya əsasız olması eləcə də yol verilən nöqsanı aradan qaldırmaq vəzifəsi barədə qərar qəbul edə bilər[4]. Məsələn, məhkəmə cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etməklə cinayət təqibini təzələyə bilməz. Şəxsin barəsində cinayət təqibini təzələmək vəzifəsini qanun müvafiq prokurorun üzərinə qoyur. Həmin qərarı ləğv etmək səlahiyyətinin məhkəməyə verilməməsi isə onun cinayət təqibi funksiyasını yerinə yetirməməsi ilə izah olunur[5].

Doğrudan da məhkəmənin xüsusi icraat mərhələsində olsa da belə, cinayət təqibinə xitam verilməsi və yaxud cinayət işinin başlanılmasının rədd olunması haqqında qərarları ləğv etmək səlahiyyəti onun müasir cinayət prosesində oynadığı «tərəfsiz arbitr» roluna xələl gətirməyə bilməz. Çünki bu halda məhkəmə açıq-aydın cinayət

təqibi funksiyasının yerinə yetirilməsinə cəlb olunur (axı cinayət işinin başlanılması haqqında qərarı ləğv etmək - cinayət təqibini başlatmaq, cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarı ləğv etmək - cinayət təqibini təzələmək deməkdir).

Ona görə də bu və yuxarıda göstərdiyimiz digər səbəbə görə Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 451.1.2-ci maddəsindən məhkəmənin qanunsuz hesab etdiyi qərarı ləğv etmək səlahiyyətini nəzərdə tutan müddəanın çıxarılmasını məqsədəuyğun hesab edirik.

İstifadə olunmuş normativ-hüquqi aktların və ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Qanun, 2008-ci il.
2. Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin kommentariyası. C.H.Mövsumovun, B.C.Kərimovun və Ə.H.Hüseynovun redaktəsi ilə. «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2007-ci il.
3. РльoPjPjePSC,aCTbPëPNø Pе PJPioP»oPIPSo-PiCTboCTeCfCfCfaP»CHbPSoPjCf PeoPpePecfCf P oCfCfPëPNøCfPeoPNø PæPpeCTaCTPëPë (PioCfC,aC,ePNøPSC«PNø) Cf PiCTaPec,PëCþeCfPepëPjPë CTaP·CЛbCЦCfPSePSPëCЦPjPë Pë PïoCfC,aC,ePNøPSC«PjPë PjaC,eCTbPëaP»aPjPë. APIC,oCTb PeoPjPjePSC,aCTbPëePI Pë CfocfC,aPIPëC,eP»CHb A.P'.P'ocTbPëCfopi. Pы.: PльPSPëP¶PSC«PNø PjPëCTb, 2006

[1] Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Qanun, 2008

[2] Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin kommentariyası. C.H.Mövsumovun, B.C.Kərimovun və Ə.H.Hüseynovun redaktəsi ilə. «Diqesta» nəşriyyatı, Bakı, 2007-ci il, səh. 171.

[3] Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Qanun, 2008

[4] РльoPjPjePSC,aCTbPëPNø Pе PJPioP»oPIPSo-PiCTboCTeCfCfCfaP»CHbPSoPjCf PeoPpePecfCf P oCfCfPëPNøCfPeoPNø PæPpeCTaCTPëPë (PioCfC,aC,ePNøPSC«PNø) Cf PiCTaPec,PëCþeCfPepëPjPë CTaP·CЛbCЦCfPSePSPëCЦPjPë Pë PïoCfC,aC,ePNøPSC«PjPë PjaC,eCTbPëaP»aPjPë. APIC,oCTb PeoPjPjePSC,aCTbPëePI Pë CfocfC,aPIPëC,eP»CHb A.P'.P'ocTbPëCfopi. Pы.: PльPSPëP¶PSC«PNø PjPëCTb, 2006, səh.211

[5] РльoPjPjePSC,aCTbPëPNø Pе PJPioP»oPIPSo-PiCTboCTeCfCfCfaP»CHbPSoPjCf PeoPpePecfCf P oCfCfPëPNøCfPeoPNø PæPpeCTaCTPëPë (PioCfC,aC,ePNøPSC«PNø) Cf PiCTaPec,PëCþeCfPepëPjPë CTaP·CЛbCЦCfPSePSPëCЦPjPë Pë PïoCfC,aC,ePNøPSC«PjPë PjaC,eCTbPëaP»aPjPë. APIC,oCTb PeoPjPjePSC,aCTbPëePI Pë CfocfC,aPIPëC,eP»CHb A.P'.P'ocTbPëCfopi. Pы.: PльPSPëP¶PSC«PNø PjPëCTb, 2006, səh.357

Mehman Dünyamalı oğlu Allahverdiyev
Ali Məhkəmə Aparatının rəhbəri

**«Ədalət mühakiməsinin büllur tərəzisi» mükafatı uğrunda cinayət mühakiməsi sahəsində
ilk beynəlxalq müsabiqənin nəticələri haqqında**

Bülletenimizin ötən sayında məlumat vermişdik ki, 24 oktyabr 2008-ci ildə Avropa Mülkü Ədalət Mühakiməsi Günü münasibətilə İtaliyanın Kataniya Apellyasiya Məhkəməsində təşkil olunmuş beynəlxalq toplantıda «Mülki Ədalət Mühakiməsinin Büllur Tərəzisi» mükafatı uğrunda üçüncü beynəlxalq müsabiqəyə yekun vurmaqla yanaşı bu müsabiqənin təşkilatçıları, yəni Avropa Komissiyasının Hüquq, Azadlıq və Təhlükəsizlik Məsələləri üzrə Baş Direktorluğu (Avropa Birliyi) ilə Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Hüquq Məsələləri üzrə Baş Direktorluğu bundan sonra «Büllur Tərəzi» uğrunda yalnız mülki ədalət mühakiməsi sferasında deyil, cinayət mühakiməsi sahəsində də ən qabaqcıl iş metodlarının müəyyən edilməsi üçün beynəlxalq müsabiqənin təsis edildiyini rəsmən bəyan etdilər. Qərara alındı ki, bu müsabiqə də iki ildə bir dəfə - mülki ədalət mühakiməsi üzrə müsabiqənin təyin olunmadığı illərdə keçirilsin. Beləliklə, «Cinayət Ədalət Mühakiməsinin Büllur Tərəzisi» mükafatı uğrunda ilk müsabiqənin keçirilməsi 2009-cu ilə təyin olundu.

Təşkilatçıların qərarına görə, birinci müsabiqəyə layihələrin təqdim olunması 2009-cu ilin mart ayının 1-dək qurtarmalı, müsabiqənin nəticələri isə həmin ilin birinci yarısında Brüsseldə keçirilməsi nəzərdə tutulan hakimlərin forumunda bəyan edilməli idi.

Müsabiqənin şərtlərinə görə, müsabiqəyə cinayət mühakiməsi sahəsində artıq tətbiq olunmuş və ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin, səmərəliliyinin artırılmasına ciddi təsir etmiş layihələr (novator metodlar) təqdim olunmalı idi.

Müsabiqənin daha bir mühüm şərti ondan ibarət idi ki, təqdim olunan novator metodlar digər ölkələrdə də tətbiq edilməyə layiq olmalı, universallığı ilə seçilməlidirlər. Bu şərt müsabiqənin məqsədlərindən irəli gəlir, onun təyinatını əks etdirirdi. Çünki müsabiqənin təsis edilməsində əsas məqsəd qabaqcıl fəaliyyət metodlarını yaymaqla bütün Avropa ölkələrində cinayət ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin, səmərəliliyinin artmasına təsir etmək, bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı genişləndirmək idi.

Təşkilatçıların planlaşdırdıqları kimi yeni müsabiqə müvəffəqiyyətlə həyata keçirildi. Müsabiqə cinayət mühakiməsi sferasında fəaliyyət göstərən müxtəlif qurumların marağına səbəb oldu. Ümumilikdə müsabiqəyə 15 Avropa ölkəsindən 30 layihə təqdim olundu. Təşkilatçılar tərəfindən xüsusi təyin olunmuş jüri onların arasından 4 ən yaxşısını seçdi. Jürinin diqqətini çəkən layihələr bunlar idi:

Polşa Respublikasının Cəzaçəkmə Müəssisələri üzrə Baş İdarəsinin «Polşada məhbusların könüllü əməyi» adlı layihəsi;

Almaniyanın Brandeburq torpağının Baş Prokurorluğu İdarəsinin «SAS» - «Prokurorluqda avtomatlaşdırılmış qeydiyyat» layihəsi;

Çexiya Respublikasının «Ədliyyədə vasitəçilik və sınaqla bağlı cəzalar üzrə Assosiyasiyanın» təqdim etdiyi «Hamilik üzrə proqram»;

Niderlandın Amsterdam Regional Məhkəməsinin Cinayət Hüququ Bölməsinin «Avropa cinayət hüququ və insan hüquqları palatası» adlı layihəsi.

Adından da göründüyü kimi, Alman layihəsi kargüzarlıqda, ümumiyyətlə sənədlərlə bağlı bütün işlərin görülməsində elektron sistemin tətbiqini nəzərdə tuturdu. Sənədlərin qeydiyyatından tutmuş onların arxivləşdirilməsindək olan bütün mərhələləri əhatə edən, şəbəkə daxilində çevik məlumat mübadiləsinə təmin edən bu sistem Brandeburq torpağının yalnız Baş prokurorluğu ofisində deyil, digər prokurorluq idarələrində də tətbiq olunmuş və bu qurumların iş keyfiyyətinə ciddi təsir göstərmişdi^[1].

Amsterdam Regional Məhkəməsinin təqdim elədiyi layihənin mahiyyətini Avropa Cinayət Hüququnun və İnsan haqları üzrə mənbələrin öyrənilməsi məqsədi ilə həyata keçirilən novator metod təşkil edirdi. Layihənin müəllifləri belə mövqeyə əsaslanırdılar ki, cinayət işləri üzrə ixtisaslaşmış hakimlər tərəfindən Avropa Cinayət Hüququnun, İnsan haqları üzrə beynəlxalq aktların və təcrübənin lazımı səviyyədə mənimsənilməsi üçün sadəcə onların tədris edilməsi kifayət deyil. Nə qədər ki, hakimlər praktiki cəhətdən həmin mənbələrlə işləmirlər, Avropa Hüququ onların düşüncələrində bir nəzəri təlim, konkret işlərdən çox uzaq dayanan material olaraq qalır. Odur ki, 2007-ci ildə məhkəmənin cinayət hüququ bölməsi təyinatı hakimləri Avropa Hüququ ilə daha yaxından maraqlandırmaq olan novator proqram hazırladı. Həmin proqrama uyğun olaraq, məhkəmədə Avropa Cinayət Hüququ ilə sıx bağlı olan işlərə dair xüsusi məhkəmə iclasları təşkil olunurdu. Bu icaslarda Avropa Birliyi vətəndaşlığı olan və Niderlandda qanunsuz olaraq qalan şəxslər barədə işlər baxılmanın predmetini təşkil edirdi. İclasın vaxtı barədə prokurorlar, vəkillər qabaqcadan xəbərdar edilir və beləliklə onlar bu işlərə kifayət qədər hazırlaşmaq üçün vaxta malik olurdular. İclaslara yalnız cinayət işləri üzrə palatanın deyil, digər sahələrdə çalışan hakimlər, eləcə də məhkəmə aparatının əməkdaşları da maraq göstərir, onun gedişini izləyirdilər. Nəticədə bu metod məhkəmənin hakimlərinə Avropa Hüququnu praktiki cəhətdən istifadə etməyə (tətbiq etməyə) şərait yaratmaqla bu mənbənin daha yaxşı mənimsənilməsi üçün çox yaxşı vasitə rolunu oynadı və onun uğurlu nəticələri bu metodun mülki işlər və inzibati işlər üzrə sahələrə də yayılmasına səbəb oldu^[2].

Çex proqramı da cinayət mühakiməsi sahəsində fəaliyyətin keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından kifayət qədər diqqətəlayiq bir layihə idi.

Bu üç layihə cari ilin iyun ayının 4-5-də Brüsseldə keçirilən hakimlər forumunun növbəti iclasında maraqlı, novator metodlar kimi təqdir olundu, xüsusi olaraq qeyd edildilər. Lakin «Ədalət mühakiməsinin büllur tərəzisi» mükafatına Polşanın təqdim elədiyi layihə layiq görüldü. İyunun 5-də «Ədalət mühakiməsinin büllur tərəzisi» mükafatı uğrunda cinayət mühakiməsi sferasında ilk beynəlxalq müsabiqəyə yekun vurmaq məqsədilə keçirilən iclasın açılışında Avropa Şurası Baş Katibinin müavini xanım Mod De Bur Bukikkionun söylədiyi kimi «yaxşılardan ən yaxşısı»^[3] məhz «Polşada məhbusların könüllü əməyi» layihəsi elan edildi.

Jüri tərəfindən Polşa layihəsinin digər Avropa ölkələrində də tətbiq olunmaq üçün daha uyğun layihə hesab edilməsini nəzərə alaraq, onun üzərində daha geniş dayanmaq istərdik.

Polşa Respublikasının Cəzaların İcrası Haqqında Qanunu azadlıqdan məhrumetmə cəzalarına məhkum edilən şəxslərin cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılmasının başlıca məqsədləri sırasında məhbuslarda ictimai faydalı fəaliyyətə meyl yaradılmasını, onlara məsuliyyət, hüquq qaydalarına hörmət hissələrinin aşılmasını, residivdən çəkindirilmələrini göstərir. Bu məqsədləri daha yaxşı realizə etmək üçün Polşanın Cəzaçəkmə müəssisələri üzrə Baş İdarəsinin rəhbərliyi və personalı təyinatı

məhbusları könüllülük əsasında ictimai-faydalı əməyə cəlb etmək olan proqram işləyib hazırladılar. Proqram cəzaçəkmə müəssisələri ilə çarəsiz xəstələr üçün tibbi müəssisələr, əlillər, qocalar evləri arasında novator əlaqələrin yaradılmasını nəzərdə tuturdu. Bu layihə üzrə ilk addımlar ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Lyublin də daxil olmaqla Polşanın 3 iri şəhərində atıldı. Layihənin uğurlu nəticələri həmin proqrama münasibətin dəyişməsinə və onun bütün ölkədə geniş yayılmasına səbəb oldu. Artıq 2008-ci ilin əvvəllərinə 60-dan yuxarı cəzaçəkmə müəssisəsi bu təşəbbüsə qoşulmuş, xəstələrə könüllü yardım edən məhbusların sayı isə 800-ü ötmüşdü. Proqram çərçivəsində 15 cəzaçəkmə müəssisəsi Qdansk şəhərində yerləşən Çarəsizlər üçün Xəstəxanalar Fondu ilə səmərəli işgüzar əlaqələr qurmağa nail olmuşdu.

Məhkum olunmuş şəxslərlə xəstəxana işçiləri, xəstələr və onların ailələri arasında olan psixoloji sədlərin tədricən ortadan qaldırılması üçün ilk mərhələdə məhbuslar yalnız səliqə-səhman və bərpa işlərinə buraxılmışdılar. Onlar yaşıllıq sahələrində işləyir, tullantıları təmizləyir, xırda təmir işlərini həyata keçirirdilər. Bu həm də layihənin rəğbət qazanması və məhbuslarda çarəsiz insanlara yardım etmək istəyinin, qətiyyətin tədricən formalaşdırılması üçün vacib idi. Lakin zaman keçdikcə, məhbusların gördüyü işlərin dairəsi əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirildi və artıq onlar xəstəxananın və yaxud qocalar evinin işçisi kimi fəaliyyət göstərməyə başladılar. Xəstələrin qidalanmasına yardım edən və təmizlik işlərini görən məhbuslarda, onlar bilavasitə həmin şəxslərlə təmasda olduqlarından, gündəlik işə meyl yaranır, məhbuslar xəstəxanada, qocalar evində keçirilən müxtəlif xeyriyyə tədbirlərinin hazırlanmasına və keçirilməsinə cəlb olunurdular. Məhbuslar xəstəxananın və ən başlıcası xəstələrin gündəlik həyat ritminə alışdıqca onlarda çarəsiz insanlara bilavasitə yardım etmək, köməksizlərə əl tutmaq hissləri güclənirdi. Bu proqramın daha da irəli getməsinə səbəb oldu.

Artıq məhbuslar xəstələrə bilavasitə baxmaq, tibbi işlərin görülməsində iştirak etmək istəyirdilər. Bu məqsədlə xəstəxananın orta tibbi personalı məhbuslara təlim keçir, xüsusi kurslarda sadə tibbi bilikləri onlara aşılıyır, ilk tibbi yardımın göstərilməsi və sanitariya vəzifəsinin yerinə yetirilməsi üçün onları hazırladırdılar. Hətta məhbuslardan bəziləri ağrını götürmək, müalicəni həyata keçirmək üçün xəstəni hazırlamaq kimi iş bacarıqlarına yiyələnmiş və buna dair onlara xüsusi sertifikatlar da verilmişdi. Beləliklə layihə çərçivəsində növbəti addım o oldu ki, artıq məhbuslar orta tibbi personala bir yerdə xəstələrə bilavasitə tibbi xidmət, qayğı göstərməyə cəlb olundular. Onlar xəstələri yedizdirir, gəzintiyə aparır, tibbi yardım üçün hazırlayır, gigiyenik və orta tibbi heyətə aid digər işləri yerinə yetirirdilər.

Məhbusların bu könüllü fəaliyyəti böyük ictimai maraq doğurmuş, və Polşanın kütləvi informasiya vasitələrində geniş işıqlandırılmışdı. Proqram haqqında yazılmış çoxsaylı məqalələr, maraqlı televiziya və radio verilişləri məhbuslar, eləcə də Cəzaçəkmə Müəssisələri İdarəsinin gördüyü profilaktik işlər barədə təsəvvürlərin düzgün formalaşmasına xidmət edirdi.

Polşa layihəsinin müəllifləri o qənaətə gəlmişdilər və müsabiqənin təşkilatçıları onunla razı idilər ki, proqramın ədalət mühakiməsi sisteminin fəaliyyətinə çox ciddi təsiri olmuşdu. Məhbusların çarəsizlər üçün xəstəxanalarda və digər sosial müəssisələrdə «könüllü əməyi» proqramı həm məhkumlar, həm onların ailələri, bu institutlarda çalışan işçilər, pasiyentlər, onların ailələri, cəzaçəkmə müəssisələrinin işçiləri - bütövlükdə cəmiyyət üçün əhəmiyyətli idi.

Məhbusların könüllü əməyi həm də təmənnasız idi. Bu hal maliyyə cəhətdən vəziyyətləri o qədər də yaxşı olmayan xəstəxanalarda və başqa sosial müəssisələrdə az vəsait tələb etməyən bir çox təmir, texniki xidmət, abadlıq işlərini həyata keçirməyə imkan verdi.

Məhbusların əməyə cəlb olunmasının belə qeyri-ənənəvi forması cinayət törətmiş şəxslər barəsində formalaşmış stereotipləri qırmağı, cəmiyyətin müxtəlif qütblərində dayanan qruplar (cinayətkarlar və cəmiyyətin ən zəif insanları: çarəsiz xəstələr, əlillər, kimsəsiz qocalar) arasında mövcud olan sədləri uçurmağı bacardı.

Uzunmüddətli azadlıqdan məhrumetmə cəzası məhbuslarda psixoloji qüsuralara, sarsıntılara səbəb ola, ciddi şəxsiyyət dəyişikliyinə gətirib çıxara bilər. Bu səbəbdən layihə müəllifləri «könüllü əmək» proqramına məhbusların cəmiyyətdən, adi həyatdan tamamilə təcrid edilmələrinin qarşısını alan bir vasitə kimi baxırdılar. Çünki proqram məhbuslarda özünəgüvən, ləyaqət hissələrini möhkəmləndirir, onlara konkret ictimai-faydalı işlə məşğul olmağa, bunun faydasını əyani şəkildə görüb-dərk etməyə imkan verir, ixtisas əldə etməyə və onu inkişaf etdirməyə şərait yaradırdı.

Təmənnasız və könüllü əməyin təsiri nəticəsində məhbuslarda təkcə xidmət göstərdikləri çarəsiz xəstələrə, ahıllara deyil, bütün insanlara və yerinə yetirdikləri işə qarşı hörmət hissələri formalaşır, insanlarla ünsiyyətdə onlar digər məhbuslara nisbətən daha az aqressivlik göstərirdilər. Layihə məhbuslarda itirilmiş sosial keyfiyyətləri bərpa etməkdə, ixtisas əldə etməkdə yardımçı oldu.

Proqramın daha bir mühüm aspekti ondan ibarət idi ki, layihədə iştirak edən məhbusların dəyərlər iyerarxiyasını ciddi dəyişikliyə uğratdı, artıq gerçəkdən də sosial əhəmiyyəti olan keyfiyyətlər onların nəzərində qiymətə mindi, vacib məsələyə çevrildi. Bu dəyişilmə prosesini daima nəzarətdə saxlayan cəzaçəkmə müəssisələrinin əməkdaşları vaxtında problemləri aşkar edir, zəruri hallarda bu və ya digər məhbusu müvafiq təlim almaq üçün ixtisasalma kurslarına göndərirdilər.

«Könüllü əmək» proqramında iştirak edən məhbuslarda yaranan fərdi dəyişikliklər onların öz ailələri ilə münasibətlərində də özünü göstərir bu əlaqələrin möhkəmlənməsinə ciddi təsir edirdi.

Proqram çərçivəsində keçirilən təlim və praktiki fəaliyyət məhbusların bu sahədə ixtisaslı kadrlar kimi yetişməsinə təmin edirdi. Bir tərəfdən bu hal, digər tərəfdən məhbusların könüllü və təmənnasız olaraq əslində çox ağır işi yerinə yetirmələri və bunun təsirindən cinayətkarlar barədə ənənəvi stereotiplərin qırılması azadlığa buraxıldıqdan sonra məhbusların daha tez iş tapacaqlarına, işəgötürənlərin onlara daha böyük etimadla yanaşacaqlarına təminat verirdi.

Cəzaçəkmə müəssisəsində saxlanılan şəxslərin yaxın əhatəsində yalnız digər məhkumlar olduğundan, həmin mühitdə kriminallaşma, cinayətkar vərdislərə aludə olma ehtimalı çox böyükdür. Bu təhlükə və məhbusun azad, sərbəst həyat qarşısında keçirdiyi qorxu hissələri azadlığa buraxıldıqdan sonra onun cəmiyyətə yenidən inteqrasiya olunmasına ciddi təhlükə törədir. Layihə müəlliflərinin fikrincə, onların həyata keçirdiyi «Könüllü əmək» proqramının əsas əhəmiyyəti də məhz ondan ibarət olmuşdur ki, proqrama cəlb olunan məhbuslarda ictimai faydalı meyllər, hamılıqla təqdir olunan keyfiyyətlər, zəruri peşə bacarıqları yaratmaqla cəzanın çəkilməsindən sonra residiv təhlükəsini azaltmış, onların cəmiyyətə fəsadsız və ağırsız reinteqrasiyasına əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmişdir^[4].

«Ədalət mühakiməsinin büllur tərəzisi» uğrunda müsabiqədə qalib gəlmiş proqramı, eləcə də Jüri tərəfindən qeyd olunan digər layihələri geniş təsvir etməkdə məqsədimiz, sadəcə hakimlərin, hüquqşünasların beynəlxalq əməkdaşlığını təcəssüm etdirən

həmin müsabiqə haqqında oxucularımıza məlumat vermək, cinayət mühakiməsi sferasında fəaliyyət göstərən strukturları növbəti müsabiqələrdə iştirak etməyə stimullaşdırmaq deyil. Hesab edirik ki, müsabiqənin nəticələri, qalib layihələr haqqında məlumatların verilməsi Avropa ölkələrində tətbiq olunub, sınaqdan çıxarılmış qabaqcıl iş metodlarının ölkəmizdə də yayılmasına kömək edə bilər. Həqiqətən də həm Polşanın «Məhbusların könüllü əməyi» proqramı, həm də Amsterdam Regional Məhkəməsinin həyata keçirdiyi layihə yerli şəraitin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla ölkəmizdə də tətbiq oluna bilər.

Azərbaycanda cəzaçəkmə müəssisələrində saxlama şəraitinin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması, belə müəssisələrin mərkəzdə deyil, müvafiq regionlarda təşkil edilməsi üzrə işlər həyata keçirilməkdədir. Cəzaçəkmə müəssisəsinin cinayət törətmiş şəxslərin doğulduqları, yaşadıkları regionlarda təşkil edilməsi, həmin şəxslərlə ailələri arasında, yaşayış yeri, yəni məhkum olunduqları vaxta qədər onları əhatə edən sosial mühitlə, sərbəst həyatla əlaqələrinin saxlanılmasına və beləliklə məhbusların azad olunduqdan sonra cəmiyyətə daha rahat reintegrasiya olunmalarına hesablanmışdır. Hesab edirik ki, Polşa proqramı kimi layihələr, yəni cəzaçəkmə müəssisələri ilə müvafiq regionda yerləşən sosial müəssisələr arasında məhbusların könüllü və təmännasız əməyinə əsaslanan əlaqələrin qurulması cinayət törətmiş şəxslərin doğma ərazilərin həyatında iştirakını təmin etməklə onların bu regiona daha sıx bağlanmasına və sosial reintegrasiya prosesinin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinə xidmət edə bilər.

Amsterdam Regional Məhkəməsinin Avropa hüququnun öyrənilməsi üzrə layihəsinin əsasında dayanan prinsip də hesab edirik ki, diqqətəlayiqdir. Əgər məhkəmənin rəhbər tutduğu prinsipi məşhur «yüz dəfə eşitməkdənsə bir dəfə görmək yaxşıdır» məsələsinə uyğunlaşdırsaq, o, «yüz dəfə eşitməkdənsə bir dəfə tətbiq etmək və bunu göstərmək yaxşıdır» kimi səslənərdi. Ölkəmizdə də, xüsusilə Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına daxil olmaqla İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiyaya qoşulmasından və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin yurisdiksiyasını tanımasından sonra insan hüquq və azadlıqlarına dair beynəlxalq mənbələrin, o cümlədən Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnun öyrənilməsi çox aktual və vacib məsələ kimi gündəmə gəlmişdir. Beynəlxalq hüququn mənbələri, xüsusilə Avropa Məhkəməsinin presedentləri hakimlər, məhkəmə işçiləri tərəfindən aktiv surətdə öyrənilir. Bu təlim prosesində əsasən müvafiq presedentlərin Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş mətnlərinin məhkəmələrdə yayılması, onların öyrənilməsi ilə bağlı kursların, seminarların təşkil olunması, ədəbiyyatın nəşr olunması üsullarından istifadə olunur. Hesab edirik ki, müvafiq presedentin tətbiq olunduğu, məsələn, mülki iş üzrə prosesin xüsusi hazırlanması, məhkəmə dinləmələrinə geniş hakim və məhkəmə işçiləri auditoriyasının cəlb olunması və əyani vəsaitlərin köməyi ilə belə proseslərin geniş işıqlandırılması beynəlxalq hüquq mənbələrinin öyrənilməsi işinə fayda gətirə, onun səmərəliliyini daha da artırma bilər.

Materialın hazırlanması zamanı istinad mənbəyi kimi Avropa Şurasının Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi Uğrunda Komissiyasının rəsmi internet sahifəsindən (www.coe.int/CEPEJ) (European Commission for the Efficiency of Justice/CEPEJ - Council of Europe), eləcə də Avropa Komissiyasının Ədalət Mühakiməsi, Azadlıq və Təhlükəsizlik məsələləri üzrə Baş Direktorluğunun rəsmi internet sahifəsindən (www.ec.europa.eu/justice) (European Commission, Directorate General for Justice, Freedom and Security) istifadə olunmuşdur. Yazıda təsvir olunan layihələr, ümumiyyətlə «Ədalət mühakiməsinin büllur tərəzisi» uğrunda müsabiqə haqqında daha geniş məlumatı həmin internet sahifələrindən əldə etmək olar.

İstifadə olunmuş mənbələrin siyahısı:

1. The Crystal Scales of Justice The European prize for innovative practice contributing to the quality of criminal justice. 2009 Edition. Application form of the General Public Prosecutor's Office of the state (Land) Brandenburg (www.coe.int/CEPEJ)
 2. The Crystal Scales of Justice The European prize for innovative practice contributing to the quality of criminal justice. 2009 Edition. Application form of the Amsterdam District Court, Criminal Law department (Netherlands) (www.coe.int/CEPEJ)
 3. The Crystal Scales of Justice The European prize for innovative practice contributing to the quality of criminal justice. 2009 Edition. Application form of the Central Board of Prison Service of Poland (www.coe.int/CEPEJ)
 4. Speech by Maud de Boer-Buquicchio Deputy Secretary General of the Council of Europe Award Ceremony of the Crystal Scales of Justice/Brussels, 5 June 2009/ (www.coe.int/CEPEJ)
-

[1] The Crystal Scales of Justice The European prize for innovative practice contributing to the quality of criminal justice. 2009 Edition. Application form of the General Public Prosecutor's Office of the state (Land) Brandenburg(www.coe.int/CEPEJ)

[2] The Crystal Scales of Justice The European prize for innovative practice contributing to the quality of criminal justice. 2009 Edition. Application form of the Amsterdam District Court, Criminal Law department (Netherlands) (www.coe.int/CEPEJ)

[3] Speech by Maud de Boer-Buquicchio Deputy Secretary General of the Council of Europe Award Ceremony of the Crystal Scales of Justice/Brussels, 5 June 2009/ həmin yerdə

[4] The Crystal Scales of Justice The European prize for innovative practice contributing to the quality of criminal justice. 2009 Edition. Application form of the Central Board of Prison Service of Poland (www.coe.int/CEPEJ)

Yusifeli Süleyman oğlu Qurbanov
Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin hakimi

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası normativ hüquqi akt və tarixi sənəd kimi

On dörd il əvvəl - 12 noyabr 1995-ci ildə keçirilən referendumda Azərbaycanın müstəqillik tarixində ilk dəfə olaraq ölkənin Əsas Qanunu - Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qəbul olundu. Bu tarixi hadisə bir tərəfdən xalqın azadlıq və müstəqillik yollarında qazandığı uğurların, əldə etdiyi böyük nailiyyətlərin əksi, digər tərəfdən isə onun gələcəyə yönələn təsəvvürlərinin, gözləntilərinin təcəssümü oldu. Həmin gün Azərbaycan vətəndaşı onu sovet keçmişinə, istibdada bağlayan son telləri qətiyyətlə qıraraq, taleyinin müstəqillik, azadlıq və demokratiya ilə bir olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi.

Konstitusiya sovet rejiminin institutlarını, dəyərlər kimi xalqa sırınan ideoloji postulatlarını birdəfəlik tarixə gömdü və demokratik inkişafın əsaslarını təsbit etməklə, bu inkişafın möhkəm bünövrəsini qoydu. Və nə böyük xoşbəxtlik idi ki, bu tarixi dönüş nöqtəsində Azərbaycan dövlətinin sükani Heydər Əliyev kimi müdrik bir siyasi xadimin, ölkəsinin gərcək vəziyyətini dərinlən bilən, xalqın çağırışlarını, niyyətlərini duyan və bunlara cavab verməyə qadir olan mübariz liderin əlində idi. Məhz möhtərəm Heydər Əliyevin Konstitusiyanın hazırlanması işinə rəhbərlik etməsi onun mükəmməlliyini, siyasi-hüquqi akt və tarixi sənəd kimi yüksək nüfuzunu təmin edən amil oldu. Referendumda Konstitusiya layihəsinin böyük dəstək qazanması da onun tarixi reallıqlara söykənməsindən, kommunizm quruculuğu kimi xəyali niyyətləri deyil, hər bir fərdin şüurunda olan dünyəvilik, demokratik quruluş, hüququn aliliyi, insan haqları kimi gərcək dəyərləri əks etdirməsindən irəli gəlirdi.

Konstitusiya ölkənin Əsas Qanunu olduğundan, onun hər bir müddəası mühüm əhəmiyyət daşıyır, böyük hüquqi mənə kəsib edir. Lakin bu hüquq qaydalarını ayrı-

ayrılıqda deyil, qruplar halında götürməklə Konstitusiyanın ən önəmli cəhətlərini göstərmək istəsək, əlbəttə ki, ilk növbədə konstitusiya normalarda Azərbaycan dövlətinin əsaslarının müstəqil, demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlətə xas olan tərzdə müəyyən olunmasını qeyd etməliyik. Əsas Qanunun birinci bölməsində xalqın suverenliyi, hakimiyyətin xalqa mənsub olması, dövlət hakimiyyətinin qanunverici, icra, məhkəmə hakimiyyəti qanadlarına bölünməsi, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi, Azərbaycan dövlətinin rəmzləri, dövlətin iqtisadi siyasətinin bazar münasibətlərinə əsaslanmaqla sosial yönümlü olması və s. bu kimi məsələlər konstitusiya normaları vasitəsi ilə öz yüksək hüquqi təsbitini tapmışdır.

Konstitusiyanın ikinci mühüm cəhəti əsas insan hüquq və azadlıqlarının təsbitinə və onların müdafiəsinə xüsusi önəm verilmişdir. Əsas Qanunun bütöv bir fəslə (24-71-ci maddələr) bilavasitə bu məsələlərə həsr olunmuş, eyni zamanda bir çox digər maddələrdə də insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı şəkildə qorunması üçün təminatlar, müxtəlif hüquqi mexanizmlər nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, Konstitusiyanın 12-ci maddəsində insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi təsbit edilmiş, məhkəmə hakimiyyətinə dair VII-ci fəslin bir çox normalarında ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu (maddələr 125, 127, 129), eləcə də pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının konstitusiya məhkəmə icraatı vasitəsi ilə bərpasını (130-cu maddənin V, VI və VII-ci hissələri) təmin edən qaydalar öz əksini tapmış, 155-ci maddədə isə insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarının ləğvi və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulduğundan daha artıq dərəcədə məhdudlaşdırılması haqqında təkliflərin referendumla çıxarılmasına qadağa qoyulmuşdur.

Konstitusiyanı sovet dövrünün analogi aktlarından fərqləndirən daha bir mühüm cəhət odur ki, burada gərəkədən xalq tərəfindən formalaşdırılan, onun həqiqi iradəsini həyata keçirməyə qadir olan yerli özünüidarəetmə mexanizmlərinin hüquqi əsasları müəyyən edilmişdir. Əsas Qanunun bələdiyyələrə həsr olunmuş IX fəslə yerli özünüidarəetmənin təşkili və tənzimlənməsi məsələlərində müasir beynəlxalq meyarları və qabaqcıl təcrübəni nəzərə almış, vətəndaşların yaşadıkları ərazilərin idarə olunması işinə geniş cəlb olunması üçün böyük imkanlar yaratmışdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının Naxçıvan Muxtar Respublikasının statusunun möhkəmləndirilməsində, muxtariyyətin inkişaf etdirilməsində oynadığı xüsusi rol qeyd etməmək mümkün deyil. Konstitusiyanın Naxçıvan Muxtar Respublikasına həsr olunan VIII fəslində respublikamız Azərbaycanın tərkibində muxtar dövlət kimi təsbit edilmiş, onun əsasları, hakimiyyətin təşkili, muxtar respublikanın müstəsna səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərə dair qaydalar öz əksini tapmışdır. Bu konstitusiya normaları Naxçıvanda muxtar dövlət quruculuğu, o cümlədən konstitusiyanın qəbul edilməsi, qanunvericilik bazasının yaradılması, hakimiyyət orqanlarının təşkili proseslərində əsas kimi götürülmüş, həmin işlərin həyata keçirilməsi üçün möhkəm hüquqi zəmin yaratmışdır.

Hər bir Konstitusiya real münasibətləri tənzimləyən mexanizm olmaqla yanaşı, gələcəyə hesablanmış aktdır. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası da möhtərəm Heydər Əliyevin milli inkişaf konsepsiyasını əks etdirməklə xalqın və dövlətin qarşısında duran əsas prioritetləri göstərmişdir. Bu prioritetlər ümumiləşdirilmiş formada Konstitusiyanın preambulasında xalqın ülvi niyyətləri olaraq bəyan edilmişdir. Və təsadüfi deyil ki, məhz Konstitusiyanın qəbul edilməsindən sonra demokratik dövlətin, vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsi üzrə

ölkədə aparılan işlər daha da sürətlənmiş, aydın və dərin konseptual əsaslara dayanan davamlı proses halına gətirilmişdir. Eyni zamanda Konstitusiya Azərbaycanın müstəqil, hüquqi dövlət kimi yaşaması və inkişafı üçün zəruri olan qanunvericilik bazasının yaradılması işində müstəsna rol oynamış, ölkədə geniş hüquq islahatlarının aparılmasına təkan vermişdir. Məsələn kimi Azərbaycanda üçpilləli müasir məhkəmə sisteminin bərqərar edilməsini, şəffaf prosedurlara uyğun olaraq keçirilən çoxpilləli imtahanlar nəticəsində yeni hakim heyətinin formalaşdırılmasını, məhkəmə fəaliyyətinin və hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin əsasını təşkil edən maddi, prosessual qanunvericiliyin kökündən yeniləşməsinə qeyd etmək kifayətdir ki, həyata keçirilən islahatların nə qədər dərin və mütərəqqi xarakter daşdığını, Konstitusiyanın ölkənin simasının dəyişməsinə nə dərəcədə təsir etdiyini aydın görəsən.

Qazanılmasında Konstitusiyanın da mühüm rol oynadığı nailiyyətlər sırasında ölkənin hazırkı iqtisadi vəziyyəti, bu sahədə əldə olunmuş yüksək nəticələr xüsusilə qeyd olunmalıdır. Konstitusiyanın 13-cü maddəsində mülkiyyətin toxunulmazlığına verilən yüksək təminat, eləcə də dövlətin iqtisadiyyatın inkişafı sahəsində rolunu barədə 15-ci maddənin müddəaları, ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatının, azad sahibkarlığın inkişafına şərait yaratmış, iqtisadi münasibətlərdə inhisarçılığa və haqsız rəqabətə qarşı mübarizə tədbirlərinə güclü təkan vermiş və bütövlükdə iqtisadi sistemin hüquqi tənzimləmə mexanizmlərinin yaradılması üçün baza prinsipləri rolunu oynamışdır. Məhz mülkiyyət hüququnun əsas insan hüquqlarından biri olaraq tanınması və mülkiyyətin toxunulmazlığına verilən yüksək konstitusion təminat ölkədə sahibkarlıq subyektlərinin sürətlə artmasına, inkişaf etmiş xarici ölkələr, şirkətlər, maliyyə strukturları tərəfindən Azərbaycan iqtisadiyyatına böyük maraq göstərilməsinə, regional, beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıq münasibətlərinin dərinləşməsinə və genişlənməsinə, sənayedə, kənd təsərrüfatında, iqtisadiyyatın digər sahələrində güclü canlanmanın baş verməsinə və bütün iqtisadi mexanizmlərin hərəkətə gəlməsinə səbəb olmuş, nəticədə bugünkü iqtisadi yüksəliş üçün möhkəm zəmin yaradılmışdır.

Konstitusiyanın preambulasında ümumbəşəri dəyərlərə sadiqliyin xalqın ülvi niyyətlərindən biri kimi bəyan edilməsi onun qəbul edilməsindən sonra beynəlxalq əməkdaşlıq sferasında Azərbaycan dövlətinin və onun müvafiq strukturlarının əhəmiyyətli dərəcədə fəallaşmasına gətirib çıxardı. Azərbaycan insan hüquqları və azadlıqları sahəsində beynəlxalq standartları əks etdirən bir çox müqavilələrə və konvensiyalara qoşuldu, daxil olduğu beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən ATƏT-də, BMT-də fəaliyyətini daha da dərinləşdirdi, ölkəmizin digər nüfuzlu beynəlxalq qurumlara inteqrasiya olunması prosesi daha da sürətləndirildi. Möhtərəm Heydər Əliyevin ardıcıl şəkildə apardığı siyasi kurs və məqsədyönlü fəaliyyət nəticəsində Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında 4 noyabr 1950-ci il tarixli Konvensiyasını tanımaqla yanaşı 2001-ci ilin yanvar ayının 25-də Avropa qitəsinin ən nüfuzlu təşkilatlarından olan Avropa Şurasına qəbul olundu və beləliklə insan haqlarına, ümumbəşəri dəyərlərə sadiqliyini, Avropa ölkələri ailəsinin, mütərəqqi dövlətlər birliyinin layiqli üzvü olduğunu aydın siyasəti və əməli fəaliyyəti ilə hamıya nümayiş etdirdi.

Konstitusiya qısa zaman kəsiyində bütün sferalarda çox ciddi, həyati dəyişikliklərin baş verməsinə səbəb olduğu kimi, həmin dəyişikliklər də Konstitusiya əks təsirini göstərir, onların doğurduğu yeni ictimai maraqların Əsas Qanunda əks etdirilməsini tələb edirdi. Konstitusiya qəbul olunarkən mövcud olan ictimai-siyasi şərait də illər ötdükcə dəyişir, buna müvafiq olaraq konstitusiya normalarının da yeni şəraitə uyğunlaşdırılmasını labüd edirdi. Əgər, 1995-ci il Konstitusiyası müstəqillik tariximizdə konstitusiya yaradıcılığı sahəsində ilk təcrübəmiz olduğundan, onun hazırlanması

zamanı beynəlxalq təcrübədən geniş istifadə olunmuşdusa, 1995-ci ildən sonrakı illər ərzində ölkədə görülən işlər, dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması üzrə proseslərin nailiyyətləri artıq məhz milli təcrübə əsasında konstitusiyanın bir sıra müddələrinə yenidən baxılmasına imkan verirdi. Odur ki, ölkədə, Azərbaycan cəmiyyətində baş verən yeniliklərə böyük həssaslıqla yanaşan ümummilli liderimiz konstitusion normayaradıcılığı prosesinin inkişaf etdirilməsinə böyük diqqət göstərir, hüquq tənzipləmə mexanizmi kimi Konstitusiyanın öz mükəmməlliyini qoruyub saxlaması üçün zəruri olan tədbirləri həyata keçirirdi.

Konstitusiyanın qəbul edilməsindən 7 ildən az vaxt ötdükdən sonra ona dəyişikliklərin və əlavələrin edilməsi üzrə 2002-ci il 24 avqust tarixli referendumun keçirilməsi deyilənə əyani sübutdur. Həmin referendum nəticəsində Konstitusiyaya prezident idarə üsulunun, Milli Məclisin fəaliyyətinin, məhkəmə orqanları sisteminin, ümumxalq səsverməsi institutunun təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutan bir çox dəyişikliklər və əlavələr edildi. Eyni zamanda referenduma Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə dair konstitusion normalar qəbul olundu, 130-cu maddəyə əlavə edilən V hissəyə görə isə hər bir şəxsə pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının bərpa edilməsi məqsədi ilə Konstitusiyaya Məhkəməsinə şikayətlə müraciət etmək hüququ verildi. Bu yeniliklər, eləcə də məhkəmələrə insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququnun şamil edilməsi (130-cu maddənin VI hissəsi) insan hüquqlarının müdafiəsinə dair milli təminatlar sistemini daha da genişləndirdi, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması məsələlərinə Azərbaycan dövlətinin və xalqının verdiyi önəmi əyani şəkildə nümayiş etdirdi.

Möhtərəm Heydər Əliyev Konstitusiyamız haqqında demişdi ki, «o, müstəqil Azərbaycan Respublikasının demokratik prinsiplər əsasında uzun müddət sabit yaşamasını təmin edən Əsas Qanun, tarixi sənəd» olmalıdır. Ölkənin uzun illər sabit yaşaması və demokratik inkişafı isə Konstitusiyanın özünün demokratikliyindən, xalqın gerçək iradəsi ilə vəhdət təşkil etməsindən, dövrün çağırışlarına qarşı həssaslığından, yəni mütərəqqi yeniliklər, inkişaf üçün açıq olmasından asılıdır. Odur ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev də ümummilli liderin ölkə Konstitusiyası haqqında baxışlarına sadıq qalaraq, Konstitusiyanın yeniləşməsi istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyət aparmış, konstitusion normayaradıcılığı prosesinin davam etdirilməsi üçün zəruri olan işləri həyata keçirmişdir.

Konstitusion normaların yenilənməsi prosesində referendomla yanaşı Konstitusiyaya Qanunları da mühüm yer tutur. Məhz Konstitusiyaya Qanunları vasitəsi ilə 13 dekabr 2005-ci ildə və 2 oktyabr 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin I hissəsinə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin səlahiyyətlərinin genişləndirilməsini nəzərdə tutan mühüm əlavələr edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının inkişafı, milli konstitusiyaya normayaradıcılığı haqqında danışarkən 18 mart 2009-cu il tarixli referendumun bu prosesə verdiyi töhvələri, Əsas Qanuna gətirdiyi yenilikləri qeyd etməmək mümkün deyil. Çünki, həmin referenduma Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına Azərbaycan cəmiyyətinin müasir çağırışlarına cavab verən, ölkədə gedən inkişaf proseslərinin tarixi zərurət kimi meydana gətirdiyi bir çox mühüm dəyişikliklər və əlavələr edilmişdir.

Konstitusiyaya gətirilən yeniliklərin əhatə sferası olduqca genişdir. Bu yeniliklər sırasında Azərbaycan dövlətinin əsaslarına, əsas insan və vətəndaş hüquq və

azadlıqlarına, vətəndaşların vəzifələrinə, qanunverici, icra, məhkəmə hakimiyyətlərinə, bələdiyyələrə, qanunvericilik sistemə, bir sözlə Konstitusiyanın tənzimləmə predmetini təşkil edən demək olar ki, bütün sahələrə aid müddəalar vardır. Lakin həmin əlavə və dəyişikliklərin Konstitusiyanın müxtəlif bölmələrində yer almasına baxmayaraq, onları birləşdirən ümumi cəhəti - hər birinin əsasında preambulada bəyan edilən ülvə niyyətləri gerçəkləşdirmək, insan hüquq və azadlıqlarını daha etibarlı şəkildə təmin etmək məqsədinin dayandığını aydın görürük. İstər Konstitusiyanın 12-ci maddəsinə edilmiş Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsini dövlətin ali məqsədlərindən biri kimi göstərən əlavə olsun, istərsə məhkəmə qərarının icra olunmamasına görə məsuliyyətin konstitusion əsasını müəyyən edən 129-cu maddənin II hissəsi; istər Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının sosial yönümlülüyünə dair 15-ci maddənin II hissəsinə edilən əlavə olsun, istərsə də şəxsi və ailə həyatının toxunulmazlığını təsbit edən 32-ci maddənin yeni müddəaları - onların hər biri nəticə etibarlı ilə insan hüquqlarının müdafiəsinə xidmət edir, hər birində Konstitusiyanın preambulasında bəyan edilən ülvə niyyətlərin əks-sədası duyulur. Deyilənlər eyni dərəcədə Konstitusiyanın digər normalarına edilmiş əksər əlavə və dəyişiklərə də aiddir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev tarixi sənəd və normativ hüquqi akt olaraq Konstitusiyanın əsas təyinatını belə müəyyən etmişdi: «Konstitusiyamız Azərbaycanda məhz demokratik, hüquqi, dünyəvi, sivilizasiyalı bir dövlət qurmaq üçün əsas yaratmalıdır, onun Əsas Qanunu olmalıdır».

Şübhə yox ki, 24 avqust 2002-ci il və 18 mart 2009-cu il tarixli referendumlar, müvafiq Konstitusiya qanunları nəticəsində daha da mükəmməlləşən Konstitusiyamız onun üzərinə düşən bu tarixi missiyanı gerçəkləşdirməyə, Azərbaycan Respublikasının sabitlik şəraitində davamlı inkişafını təmin etməyə, müstəqilliyimizi yaşatmağa qadir olacaq, uzun illər boyunca Azərbaycan xalqına xidmət edəcəkdir.

Mehman Dünyamalı oğlu Allahverdiyev
Ali Məhkəmə Aparatının rəhbəri

2009-cu ilin iyun-noyabr aylarında keçirilən tədbirlərin xülasəsi

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının birgə təşkilatçılığı ilə 10 iyun 2009-cu il tarixdə «Naxçıvan Muxtar Respublikasında uşaq hüquqlarının müdafiəsi və təminatlar sistemi» mövzusunda konfrans keçirilmişdir.

Konfransı giriş sözü ilə açan Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov 2009-cu ilin ölkəmizdə «Uşaq ili» elan olunmasından və bununla əlaqədar muxtar respublikada uşaq hüquqlarının müdafiəsi sahəsində həyata keçirilən işlərdən danışıq, konfransın məqsədinin də məhz bu sahədə aparılan işlərə nəzər salmaqdan ibarət olduğunu qeyd etmişdir.

Konfransda Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Ülker Bayramovanın «Uşaq hüquqlarının beynəlxalq və Milli hüquqda təsbiti, Ombudsmanın fəaliyyətində uşaq hüquqlarının müdafiəsi» mövzusunda məruzəsi dinlənmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədr müavini Ramilə Seyidova «Naxçıvan Muxtar Respublikasında uşaq hüquqlarının realizə edilməsi: görülən işlər, yaxın və uzaq perspektivlər» mövzusunda çıxış edərək muxtar respublikamızda ana və uşaqlara yaradılan şəraitdən danışıq, görüləcək işlərin planları ilə konfrans iştirakçılarını tanış etmişdir.

Sonra Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin kollegiya sədri Əli Allahverdiyevin «Uşaq hüquqlarının məhkəmə müdafiəsi» mövzusunda məruzəsi dinlənmişdir.

Konfrans iştirakçıları məruzələrlə bağlı çıxışlar etmiş, müzakirə edilən məsələlər barəsində fikirlərini bildirmişlər.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının Qanunçuluq və hüquq-mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri Cəlil Rüstəmov çıxış edərək muxtar respublikada uşaqlara göstərilən dövlət qayğısından və qarşıda duran vəzifələrdən danışıq olmuşdur.

Sonda Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov konfransa yekun vurmuşdur.

* * *

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının təşkilatçılığı ilə 18 iyun 2009-cu il tarixdə «Milli insan hüquqları günü»nə həsr olunmuş «Demokratik inkişaf və insan hüquqları amili» mövzusunda konfrans keçirilmişdir.

Tədbiri giriş sözü ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov açaraq bildirmişdir ki, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev insan hüquqlarının təmin olunmasını dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyən etmiş və bu sahədə dərin islahatların həyata keçirilməsinə nail olmuşdur. Həmin siyasət bu gün ölkə başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən də uğurla davam etdirilməkdədir. Dövlət başçısının «Azərbaycan Respublikasında insan hüquqları günü»nün təsis edilməsi haqqında 17 iyun 2007-ci il tarixli sərəncamı da bu sahədə atılan ən mühüm addımlardandır. Çünki bununla insan hüquq və azadlıqları mövzusunun dövlət siyasətinin prioritetlərindən olduğu önə çəkilir və həmin sahənin daima diqqət mərkəzində saxlanması üçün əlavə imkanlar yaradılır.

Konfransda Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Ülkər Bayramova insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində qəbul edilən dövlət proqramları və bu proqramların muxtar respublikamızda realizə olunması haqqında məruzə etmişdir.

Sonra Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Vera Kuimova məruzə edərək, demokratik dövlət quruculuğunun mühüm amili olan insan hüquq və azadlıqları institutunun inkişaf etdirilməsində məhkəmə islahatlarının rolundan danışmış, bu sahədə həyata keçirilən tədbirləri diqqətə çatdırmışdır.

Tədbirdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Vəkillər Kollegiyasının sədri Tural Hüseynovun, Naxçıvan Şəhər Məhkəməsinin sədri Hüseyn Məmmədovun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Prokurorluğunun şöbə rəisi Ələddin Məmmədovun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin şöbə rəisi Əziz Eynalovun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin şöbə rəisi Ayaz Məhərrəmovun mövzu ilə bağlı çıxışları dinlənilmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının Qanunçuluq və hüquq-mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri Cəlil Rüstəmov çıxış edərək ölkəmizdə, eləcə də muxtar respublikamızda insan hüquqlarının qorunması sahəsində həyata keçirilən tədbirlərdən danışmışdır. Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov konfransa yekun vurmuşdur.

* * *

İyul ayının 21-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Rəyasət heyətinin iclası keçirilmişdir. Tədbirdə 2009-cu ilin birinci yarısında muxtar respublika məhkəmələrinin fəaliyyətlərinin yekunları müzakirə olunmuşdur.

İclası Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov açaraq, 2009-cu ilin birinci yarısında Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi, muxtar respublikanın ixtisaslaşdırılmış, şəhər və rayon məhkəmələri tərəfindən ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində gördükləri işlər barədə ətraflı məruzə etmişdir.

Sonra muxtar respublikanın ixtisaslaşdırılmış, şəhər və rayon məhkəmələrinin sədr və hakimlərinin 2009-cu ilin birinci yarısında gördükləri işlərə dair məlumatları dinlənilmişdir.

Mülki işlər üzrə kollegiyanın sədri Əli Allahverdiyev təbirdə çıxış edərək, Ali Məhkəmənin iş planına uyğun olaraq, birinci instansiya məhkəmələri tərəfindən 2008-ci ilin ikinci yarısında baxılmış əmlak, nikahın ləğvi, torpaq, mənzil mübasilərinə, hüquqi əhəmiyyətli faktların müəyyən olunmasına, vərəsəlik hüququna, övladlığa götürmə və övladlığa götürmənin ləğvi tələbinə dair mülki işlər, eyni zamanda müxtəlif kateqoriyadan olan cinayət işləri üzrə ümumiləşdirmələrin aparıldığını və ümumiləşdirmə zamanı işlərə baxılarkən bir sıra nöqsanlara yol verildiyini qeyd etmişdir. Həmin nöqsanlar hakimlərin diqqətinə çatdırılaraq, gələcəkdə işlərə baxılarkən belə hallara yol verilməməsi ilə bağlı müvafiq tövsiyələr verilmişdir.

Sonra Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov Rəyasət Heyətinin iclasının gündəliyinə uyğun olaraq, Naxçıvan Muxtar Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Vəkillərin İxtisas Komissiyasına hakim üzvün təyin olunması ilə bağlı məsələni diqqətə çatdırdı.

Məsələnin müzakirəsindən sonra Ali Məhkəmənin hakimi Qurbanov Yusifəli Süleyman oğlununun namizədliyi irəli sürüldü və o, yekdilliklə qəbul edilmiş qərar əsasında vəkillərin ixtisas komissiyasının üzvü təyin olundu.

Sonda sədrlik edən Ramiz Süleymanov Rəyasət Heyətinin iclasına yekun vurdu.

* * *

Noyabr ayının 11-də Naxçıvan MR Ali Məhkəməsi tərəfindən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 14-cü ildönümünə həsr olunmuş konfrans təşkil olunmuşdur. «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Heydər Əliyev - xalq birliyinin təcəssümü, Azərbaycan Respublikasının inkişaf strategiyasının əsasıdır» mövzusunda konfrans Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Naxçıvan MR Məhkəməsinin konfrans salonunda baş tutmuşdur. Konfransın işində Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəaliyyət göstərən məhkəmələrin sədrləri və hakimləri, Ali Məhkəmə aparatının işçiləri, muxtar respublikanın insan hüquqları üzrə müvəkkili və Obmudsman aparatının əməkdaşları, vəkillər, Naxçıvan MR Prokurorluğunun, Ədliyyə Nazirliyinin əməkdaşları, eləcə də Naxçıvan MR Ali Məclisinin şöbə müdiri iştirak etmişlər.

Konfransı Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov açmışdır. R.Süleymanov yığıncaq iştirakçılarını salamlayaraq, onları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 14-cü ildönümü münasibəti ilə təbrik etmiş, Konstitusiyanın qəbul edilməsinə qədər ölkədə mövcud olan ictimai-siyasi, sosial, iqtisadi şəraitdən, Konstitusiyanın bütün bu sahələrə göstərdiyi təsirdən danışmış, Əsas Qanunun hazırlanmasında ümummilli lider Heydər Əliyevin müstəsna rolunu və böyük xidmətlərini geniş şərh etmişdir.

Konfrans öz işinə məruzələrin dinlənilməsi ilə davam etmişdir. Əvvəlcə Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin hakimi Yusifəli Qurbanov «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası normativ-hüquqi akt və tarixi sənəd kimi» başlıqlı məruzəsini konfrans iştirakçılarının diqqətinə çatdırmışdır. Məruzəçi hüquqi tənzimləmə mexanizmi kimi Konstitusiyanın mahiyyətindən, Azərbaycan Respublikasının idarə olunmasında, o cümlədən ölkənin normativ-hüquqi bazasının yaradılması, dövlət orqanlarının təşkil edilməsində və fəaliyyətinin təmin edilməsində oynadığı roldan danışmış, Konstitusiyanın yalnız mövcud münasibətləri tənzimləyən normativ-hüquqi akt deyil, həm də gələcəyə hesablanmış tarixi sənəd olduğunu qeyd edərək, bunu ətraflı əsaslandırılmış, eləcə də Konstitusiyanın qəbul edilməsindən sonra ona gətirilən yeniliklər, ölkədə keçirilən referendumlar barədə məlumat vermişdir.

Naxçıvan MR insan hüquqları üzrə müvəkkili Ülkər Bayramova «Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və insan haqları» mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir. O, Konstitusiyanın insan hüquqlarına həsr olunmuş müddəalarını şərh etmiş, Əsas Qanunun vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə, ölkədə hüquq-müdafie mexanizmlərinin yaradılmasına təsirindən danışmışdır.

Naxçıvan MR Prokurorluğunun şöbə rəisi Ələddin Məmmədovun «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və Naxçıvan muxtariyyəti» mövzusunda olan məruzəsi Əsas Qanunun Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə bağlı müddəalarının işıqlandırılmasına həsr olunmuşdu. Məruzəçi Konstitusiyanın Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə bağlı normalarını sovet dövrünün anoloji aktları ilə müqayisə edərək, bu sahədəki inkişafa diqqəti yönəlmiş, Naxçıvanın muxtariyyət statusunun möhkəmləndirilməsinə Konstitusiyanın göstərdiyi təsirdən, muxtar dövlət quruculuğu prosesinin uğurlarından danışmışdır.

Məruzələrin dinlənilməsindən sonra Naxçıvan Muxtar Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin şöbə rəisi Ayaz Məhərrəmov çıxış edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsindən sonra ölkədə həyata keçirilən hüquq islahatlarından danışmış, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasının ədliyyə orqanlarında görülən işlər, yeniliklər barədə geniş məlumat verməklə bu proseslərdə Konstitusiyanın hüquqi əsas rolunu oynadığını xüsusilə qeyd etmişdir.

Konfransda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının Qanunçuluq və hüquq-mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri Cəlil Rüstəmov çıxış edərək, Konstitusiyanın Azərbaycan xalqının ülvə niyyətlərinin gərcəkləşdirilməsində, Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətin qurulmasında oynadığı roldan, tarixi missiyasından danışmış, Əsas Qanunda xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin baxışlarının, ölkənin gələcəyi barədə təsəvvürlərinin öz əksini tapdığını qeyd etmişdir. C.Rüstəmov hüquqi dövlət quruculuğu prosesində Konstitusiyanın, ölkə qanunvericiliyinin öyrənilməsinin müstəsna əhəmiyyətinə diqqəti yönəldərək, bu sahədə hüquqşünasların üzərinə böyük vəzifələrin düşdüyünü vurğulamışdır.

Konfransa Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov yekun vurmuşdur.